

ERK

S I S U:

K. PETERSON: JÄRELDUSI JA VÄLJAVAATEID.

V. NÓGES: POLIITLISEST ÜHINGUST JA KOOSOLEKUST.

E. D. LAAMAN: RAHVUSSOTSIALISMIST JA SELLE „TUNGIST ITTA“.

J. VIIGANT: MEIE ILUKIRJANDUSLIKUST ARVUSTUSEST.

F. TOOMUS: KIRJANDUS JA RAHVUSLUS.

PE 22477

N° 3—4 MÄRTS—APRILL 1934

ERK

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI.

Vastutav ja peatoimetaja mag. geogr. **Edg. Kant**. Toimetus: dr. jur. **N. Kaasik**, prof. **H. Moora**, õigusteadlane **V. Nõges**, õigusteadlane **Ed. Sahkenberg**.

Väljaandja: **Eesti Rahvuslaste Klubide Liit**.

Seniseid kaastöölisi: mag. phil. *J. Aavik*, mag. zool. *J. Aul*, dr. jur. *E. Ein*, mag. phil. *R. Indreko*, ajakirjanik *E. Jalak*, dr. jur. *N. Kaasik*, ajakirjanik *E. Laaman*, koolinõunik *J. Lang*, kirjanik *J. Lintrop*, dr. phil. *O. Loorits*, maadeteadlane *J. Maide*, mag. agr. *A. Martin*, riigiteadlane *G. Meri*, prof. *H. Moora*, mag. zool. *A. Määr*, mag. jur. *V. Nõges*, dir. *R. Olbrei*, kirjanik *E. Peterson*, adv. *K. Peterson*, eru-admiral *J. Pitka*, mag. phil. *G. Ränk*, õigusteadlane *Ed. Sahkenberg*, dr. phil. *H. Sepp*, majandusteadlane *L. Sepp*, ajakirjanik *H. Tammer*, kirjanik *A. H. Tammsaare*, prof. *E. Tennmann*, õpetaja *A. Vaigla*, dr. phil. *J. Vasar*, *J. Viigant*, mag. *Y. Vuorjoki* j. t.

Ajakiri „ERK“ käsitleb poliitilisi, sotsiaalseid, majanduslikke ja kultuurilisi küsimusi rahvuslikult platvormilt.

„ERK“ ilmub kord kuus. Tellimishind aastas Kr. 3.—, poolaastas Kr. 1.70, üksiknumbrid à 30 snt. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. Toimetuse aadress: **Tartu, Maarjamõisa 48—1**. Talituse aadress: **Tartu, postkast nr. 140**.

„ERK“ 1933. aastakäik on pliratud arvul müügil brošüüritult hinnaga Kr. 2.50.

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

NR. 3-4 M Ä R T S - A P R I L L 1934 2. AK.

JÄRELDUSI JA VÄLJAVAATEID.

Liisk on langenud. Poliitilised jõud meie riiklikus arengus olid jõudnud teelahkmele. Ühise keele puudumise tõttu rännaku edaspidise suuna kohta tekkisid teelahkmel lahkkelid. Tekkis ummistus. Riigivõim ei võinud jääda siin pealtvaatajaks. Ta määras — suuna paremale.

Meie poliitilise elu arengu tuleviku suund võib meist nii mitmeidki üllatada oma kiire saabumisega, kuid mitte oma tekkimisega. Kui meie kogu inimkonna eluavaldiste arengus võime jälgida teatavat reeglipärasust, siis peame seda reeglipärasust tunnustama ka poliitilise elu avaldusis, eriti aga selle suunas. Ja vastuvaidlematult kaldus Eesti poliitilise elu areng kogu aeg tugevasti paremale poole.

Meie Asutavas Kogus oli kõige parempoolsemaks rühmituseks maa-liitlik grupp — praeguste agraar-erakondade, põllumeeste kogude ja asunik-kude koonduse, ema. Tema suurus oli kõigest 6% Asutava Kogu koguarvust. Keskrühmad — tööerakond, rahvaerakond ja kristlased moodustasid 50%-lise jõu. Sotsialistid ühes sotsiaal-revolutsionääridega asusid pahemal tiival 40%-lise rühmitusena.

Viimane, veel praegugi surmaagooniaga heitlev V Riigikogu näitab meile aga sootu teist arengupilti. Parlamendi paremal tiival asuvad agraar-erakonnad, vanapõllumehed ja noorpõllumehed, moodustades kogu parlamendist 42%-lise jõu. Keskerakonnad on langenud 23% peale. Ka sotsialistid on pidanud ohvriks tooma oma endised hiilgeajad ning leppima 27%-ga endise 40% asemel.

Nii on meie poliitiline elu kaldunud kogu iseseisvuse aja jooksul üha paremale poole. Põhjustusi selleks ei tule otsida mujalt, kui meie poliitilise elu arengust enesest.

Vaidlematult on õigus neil, kes ütlevad, et kogu riigielu püsimine ja selle normaalne areng on tagatud siis, kui on jõude, kes seda tahavad säili-

tada. Meie peame siinkohal vaatlusest jätma välja relvastatud riigijõu, kaitseväge, sest relvastatud jõuga üksi ei ole võimalik midagi teha, kui puuduvad need moraalsed jõud, mis kogu riiki suudavad üleval hoida ühes selle kõige mitmekesisema aparatuuriga. Neid moraalseid jõude peame otsima kogu rahva sisemisest, rahva töekspidamistest ja rahva poliitilise maailmavaate koondistest — poliitilistest erakondadest. Sealt peame otsima alalhoidvaid ja arendavaid jõude.

1914. aastal pajatas Konstantin Päts oma ajaloolise lause: „meil ei või praegu ükski mõtleja ega lahtise silmaringiga inimene alalhoidliste püüetega olla, sest et meil ju midagi alal hoida ei ole.“

Selle lause sügav mõte kajastub meie Asutava Kogu koosseisus. Ka siis ei olnud meil veel midagi alal hoida. Kogu riik oli alles loomise sepi-kojas. Väerinnetel kees äge võitlus. Rahvas tervikuna võitles alles oma olemise, oma riigi, oma kodu, oma arengu eest — ka siis ei olnud temal poliitiliselt mitte midagi alal hoida, vaid ainult võita. Kogu rahva loomistung väljendus siis poliitilises radikaalsuses (50% keskerakondlasi ja 40% sotsialiste).

Iseseisvuse rajamisega ja iseseisvusest tingitud hüvede tekkimisega sündis meie poliitilises elus radikaalsuse murenemine. Ja seda alalhoidluse kasuks.

Alalhoidlus poliitilises elus on nii meil kui ka mujal seotud nende väärtustega, mida hoitakse alal. Mida kallimaks ja ligemaks inimese hingele ja ihule need väärtused, seda sügavam ja suurem on tung neid säilitada ja kaitseda — äärmisel juhul kas või jõuga. Ja kui meie neid inimlikke väärtusi liigitaksime vaimseteks ja ainelisteks, siis esmajärgulise liigi peaksid moodustama need omariikluse poolt pakutavad ainelised väärtused, mida maksab hoida ja mis väärivad võitlust nende eest.

Ma nimetasin siinkohal ainelisi väärtusi esikohal. See tohiks olla õige. Aineeline väärtus on kohe tajutav, käegakatsutav ja tuntav. Vaimse varjundiga väärtused võivad olla suuremad ja sügavamad ainelistest väärtustest, kuid nad saavad püsivad olla ainult siis, kui nad on juurdunud rahva hinge, kui nad on rahvale saanud sedavõrd omaseks, et nende puudumine on tundu-
duv, lihasse ja lussse lõikav.

Vaimseist poliitilisist väärtusist on kogu rahvale omaseks saanud riikliku iseseisvuse — meie omariikluse — aade. Rahvuslus on omaseks saamas, kuid kuni tänini veel loomise ja tekkimise ääsitules. Nende kahe väärtuse taustal ja selle najal on osa poliitilisi rühmitusi oma alusmüürid rajanud ainelisile väärtusile.

Ma mõtlen siinkohal meie agraar-erakondi. Omandiõigus, oma talutare, oma kodukoht ja sellest sõltuv tuleviku areng on aluseks vanapõllumeestele. Sama, ent vähem radikaalselt, ilmneb ka asunikes. Meie maa-reformi tagajärjel tuhanded kodanikud, olgu nad endised sõdurid, maata-mehed ja moonakad, muutusid taluperemeesteks, väärtuste omajaiks. Nad omasid midagi, mis neid muutis omanikeks, väärtuste omajaiks, mille eest maksab elada ja surra.

Siin peitub meie poliitilise elu paremale poole kaldumise peapõhjus. Siin peitub võti, miks meil oli alalhoidlikke Asutavas Kogus vaid 6%, nüüd aga juba 42%. Põhjanevaks aluseks on siin meie rahvastiku, meie rahvuse aineliste väärtuste hiive, mille najal keskmine, enne mitte midagi omav inimene on saanud loovaks jõuks riigi mehhanismis. Keskmine kodanik on tehtud vajaliseks rattaks riigimasinas, ja sellega ühes aineliste väärtuste

omajast ka vaimsete väärtuste omajaks, meie riigiaate hoidjaks, mis temale need väärtused andnud.

Kui meie riigielulise alalhoidluse poliitiline areng põlluharijas rahvas sündis suurel määral aineliste väärtuste baasil, mida peab lugema õigeaks lahendusviisiks meie riigielu alles noores alustikus, siis sündis keskerakondade areng vähe teissugusis tingimusi. Põlluharijate masside iseseisva poliitilise arengu sihtide tõttu jäi keskerakondlikeks massideks meie liikuvam element. Esijoones suur osa meie haritlaskonnast ning sellega ühes väga mitmekesine, kuid eriti liikuv element linnas ja maal.

Selles arengus jäi vaeseks lapseks meie vanem haritlaskond, kes moodustab keskerakonnis nende keskse osa, n. ö. soomusrusika. Vene riigi päevilt oli ta omandanud tollal nii omase radikalismi, kuid iseseisvuse saabudes sulatasid nad sellesse radikalismi ka meie iseseisvuse ja omariikluse aated. On loomulik, et ainult need aated ei saanud laiadele massidele olla ainuõigeaks evangeeliumiks. Poliitiline elu pidi ka neile massidele andma midagi, mida võiks alal hoida, mida mass võiks nimetada omaks. Demokraatia idee, mille kandjaks kohati arvati keskerakondi, sai samuti omaseks ka nende vastasleeris — agraar-erakonnis, ning mass veeres müriinal paremale poole. Lõppeks heisatud rahvusluse lipp oli ilma sügava sisuta ning ei suutnud kedagi veenda. Otsingud ei andnud tulemusi. Ning kogu poliitilise elu kaldumises paremale poole keskerakonnad ei suutnud ega suutnud leida paeluvaid väärtusi massidele ning olid sunnitud jääma „radikalismi summadani-meesteeks“, kaotades kild-killult oma pooldajaid.

Sotsialistide leeriski pidi oldama valmis kaotuseks. Nende filosoofiline doktriin, millele oli rajatud kogu nende liikumine ja rahvusvaheline aparaat, lõi mõranema juba teadusliku rünnaku tõttu, kus teadusemehed, labaselt öeldes, panid mõlematele õlgadele kogu sotsialistliku, näiliselt teadusliku, doktriini. Oma alused kaotanud, ei suutnud sotsialistide peastaabi jõud leida uusi aluseid kogu oma erakonnale, ning sootuks uute tuulte tekkides pidi sulama ja sulaski nende poolehoidjate hulk.

Selle murrangu sünnitajaks sai rahvuslik liikumine, mis oma esialgse väljendise leidis vabadussõjalaste erakonnas. Kuna nimetatud erakond oma taktiliste võtete tõttu kaldus ohtlikule pinnale, suleti ta riigivõimu poolt. Ometi ei saa aga kogu ühiskondlikust elust rookida välja neid puhtajaloolis-poliitilisi tagajärgi, mis selle erakonna poliitilist selgroogu moodustades on jätanud sügavaid jälgi kogu meie edaspidise arengu kohta.

Nagu näitavad arvulised andmed viimastest omavalitsuste valimistest, moodustas vabadussõjalaste erakonna massi 50% endistest keskerakondadest, 26% endistest sotsialistidest ja 24% endistest äärmistest pahempoolsetest (võrdle arvulisi andmeid V Riigikogu ja viimaste omavalitsuste valimistel). Eriti on see silmatorkav meie suurimais linnades. Maa pilt on siin peaaegu endine, olgugi et vabadussõjalaste erakond paistis jõudusid ära tõmbavat ka asunike, kui endiste tööerakondlas-radikaalide juurest. Kuid sellega ei muutuks meil üldpilt, vaid saaks oma poliitilise ilme poolest järjest selgemaks.

Masside koosseis oma endise maailmavaate poolest väljendus ka selle välispidiis avaldusis. Nagu eespool mainisime, oli ainsaks vaimseks väärtuseks keskerakonnil meie iseseisvuse aade, millele katsuti lisandada viirukit ja mirri rahvusluse näol. Nagu ka mainisime, ei suutnud keskerakondlik peastaap seda rahvuslikku joont teha massidele maitsevaks. Noored vabadussõjalaste erakonna juhid suutsid seda teha aga käegakatsutavamalt ja masside hingeellu lõikavamalt. Sellega võitsid nad keskerakondlikud massid,

kuid pärisid ka nende pahed. Nimetu igatsus millegi poole, mida ei suudetud sõnastada ja mis oli omane keskerakonnile, sai omaseks ka vabadussõjalasile. Rahulolematuse olemasolevaga, kõigele olevale ülikriitiline suhtumine, irin ja pahameel, mis nii omane oli kogu keskerakonnale ja mis eriti ilmekalt silma torkab viimaste aastate ajakirjandust sirvides, sai omaseks ka „Võitlusele“, kuid tehniliselt veel viimistletumalt, sõnaliselt veel mahlakamalt.

Neile omadusile endistest keskerakonnist seltsisid pahempoolsetelt — sotsialistidelt, maailmaparandamise dünaamika ja äärmisilt pahempoolseilt parandatud lause „direktorite kohtadele rattad alla“ endise „röövi röövitut“ asemele. Kuid kõiki seda näiliselt nii laialivalguvat ja sisemiselt veel mitte ühte tervikusse kokkusulavat massi paistis kokku kittivat, olgugi veel mitte jäädavalt, siiski üks vaimne väärtus, ja seda peaksime lugema rahvustundeks. Ja kui see on nii, siis peaksime vaidlematult viimase aja poliitilist arengut lugema — tugevaks kaldumiseks jällegi paremale poole.

Seega osutub valitsuse poolt antud suund — paremale poole — täiesti õigustatuks. Jääb järele, peale paksu kriipsu tõmbamist kogu meie praegusaaja poliitilise arengu alla, teha kokkuvõtte ning sellest kokkuvõttest järeldusi edaspidise arengu suuna väljavaadete kohta.

Arvestades viimase aja sündmusi meie poliitilises elus, peaksime asuma seisukohale, et endised ajad ei tohiks enam tagasi tulla. Kogu rahvas on kõigest endisest sedavõrd tüdinenud, et iga endise meeletuletamine tunduks meile painajalise unenäona. Me ei tahaks enam näha seda mustust ja eemaletõukavust, mida just viimasel ajal nii palju piitsutati ja tülgestustäratavalt avaldati. Kuid kõigi nende eemaletõukavate nähtuste kõrvaldamine nõuab kogu rahvalt suuri jõupingutusi ja head tahet, millest rahvas keelduda ei tohiks, kui valitsus pöördub tema poole selle nõudega.

Lai teotsemisväli avaneb siin meie ajakirjandusele, sellele „seitsmendale suurriigile“, nagu ta ise ennast uhkeldades nimetab. Olgugi et on palju pessimiste, kes asuvad seisukohal, et meie ajakirjanduse isiklik koosseis on sedavõrd läbi imunud isiklikest endise aja mõjustusist, et neil on võimata oma ajalehe-laeva purji seada uute tuulte kohaselt, peaks siiski õigust olema ka neil optimistidel, kes usuvad hea tahtmise kõikvõimsusesse. Ajakirjandus peaks ometi kord taipama, et tema peamine ülesanne on rahva poliitiline kasvatus selle positiivses avalduses, mitte aga igasuguste eitavate ja rahvast killustavate nähete kirjeldamine ja vaenu õhutamise üksikute rahvaklasside ja nende poliitiliste koondiste — erakondade — vahel. Viimasest kubiseb otse võimatult kogu meie trükitud ajalehepaber kuni käesolevani, ning krooni paneb kõigile sellele mustusele pähe meie ajakirjanduse suhtumine valitsusse. *Horribile dictu* — nad kujutasid meie valitsusehoonet peldikuna, ning valitsuse pead — peldikus istujana. Kui nüüd sellises „ülesehitavas“ ja „riiklikus“ meeletuletamises säraselt üleskõetud mass kord peldikust vabaneda tahtis, siis ärgu pandagu pahaks, kui peastüüdlasena rahva laiades massides tõmmatakse süüpinkki just meie „kultuuri-rikas“ ajakirjandus.

Sama on maksev ka meie erakondlik-poliitilise elu kohta. Rääskamise asemele asugu ülesehitav töö ja aus suhtumine ka oma vastasesse. Kui siin on takistused poliitiliste erakondade staapide isiklikus koosseisus, siis rahva parema tuleviku nimel tulevad need armuheitmata kõrvaldada. Kui seni on paljude erakondade vastasus baseerunud just üksikute isikute isiklikul viha-

vaenul, siis peaks jätkuma meil kõigil veel vanast vikerlaste ajastust päritud puhteesti suuremeelsust, et sellest aru saada ja seda ületada.

Kuid mitte üksi puhtisiklikest tunnetest tekkiv erinevus ei ole meie poliitiliste erakondade paheks, vaid veel sügavamaks eitavaks nähteks on siin nende vaimsete ja aineliste väärtuste puudumine, millest oli eespool juttu ja mis peaksid moodustama tegelikult just selle selgroo, mille najal püsib poliitiline erakond. Kui agraar-erakonnad tekkinud olustikus leidsid selle aluse, millele hakata ehitama enam-vähem püsivamat ehitust, siis on see seni veel teistel leidmata. Ja selle leidmisele peab panema täie rõhu, peab pöörama kogu tähelepanu ja jõu. Kui siin vajalikuks peaksid osutama ka suuremad ümbergrupeerimised meie antud poliitilises olustikus, siis ei tohiks see heidutada kedagi, kuna meie arvates selles tulevases ümbergrupeerimises peitub ka meie riigi olelu alus.

Oodatavad ümbergrupeerimised ei paista lõhkuvat meie rahva kutselist erinevust. Kogu meie põlluharija rahvas on riigi mehhanismis esindatud suurejõulise ja tähtsa poliitilise ulatusega Põllutöökojas. Meie kaubandus ja tööndus on organiseeritud ja võib igal ajal appi rutata riigivõimule Kaubandus-Tööstuskoja kaudu. Tööliskonna kutseline organiseerimine ametiühingute kaudu peaks olema praeguses olustikus tähtsamaks ülesandeks, kui tahetakse säilitada tööliskonnas tekkinud murrangut rahvusliku meelsuse poole ja seda arendada, kõrvaldades sealt laastava sotsialistliku doktriini mürgi. Need kolm kutsehuvilist aluskivi suudaksid moodustada valitsusvõimudele küllaldase tugipunkti oodatavate poliitiliste murenemiste eel.

Teisest küljest ei tohi me jätta silmapaari vahele järjekindluse ja püsivuse joont, mis nii vajalik meie elu kahes põhjapanevas pales. Need oleksid meie majandus ja meie kultuur.

Majanduskorraldus andku meie majanduslikule tegevusele ja arengule täielik kavakindlus, rakendades isiklikku initsiatiivi kavakohaselt ja üldsuse huvides. Selle teostamiseks on vähe riigivõimu heast tahtest ja ka Kaubandus-Tööstuskoja kogu poolehoiust. Viimase konstruktsioon pole säärane, etta haaraks kogu majanduselu paremad pead, vaid ta on rohkem kogu kutse parlamentaarseks esinduseks. Seepärast on tervitatavad viimasel ajal üleskerkinud mõtted Majanduskogu loomiseks, millist mõtet juba ammu on hellitanud tõsirahvuslased ja seda isegi põhiseaduse parandustel nõudsid, kuid mis meie parlamendi-meestele nähtavasti ei meeldinud, olgugi et seda mõtet meie paremad majandusmehed, nagu härra Leo Sepp, soojasti pooldasid. Praegune aeg nõuab aga juba täiesti kategooriliselt, et tuleb luua majanduselu koguplaani korraldamiseks ja juhtimiseks rahvusriikliku võimukontrollile alluv avalikõiguslik üleriiklik majanduskogu, mis olgu kõigi majanduslikult teotsejate keskkorganisatsiooniks.

Sama, kui mitte veel suurema tähelepanu peame juhtima meie kultuuri arengule, et saavutada selles suuremat pidevust ja tõhtsust. Siin ei piisa ainuüksi riigivõimu heast tahtest, vaid on tarvis teisaltki rohkem, kui tahetakse, et kogu tehtav töö integreeruks ja leiaks ühtlasi püsiva kaja kogu rahvas.

Näib olevat nii, et arusaamine sellest on murranguaja jooksul sedavõrd süvenenud, et meie teadlased juba oma initsiatiivil on alustamas hajutatud organisatsioonide otstarbekohasemat liitmist ja varjusurmas viibiva Teaduste Akadeemia elustamist. Alles äsjapeetud Eesti Loodusteadlaste Päeval kõlasid hüüded ridade koondamisest teadusliku töö intensiivistamiseks.

Silmanähtavalt ei jatku ainuüksi sellest, kui tahetakse kogu ülesehitav jõud suunida meie kultuurilise elu kõige mitmekesisemaile aladele. Ka teiste teaduste ja kunstide alal on samuti teha veel palju arengu kiirendamiseks ja tõhtsustamiseks. Teatavaks haruks — killuks oleks siin veel Spordikoja teostamise mõte.

Sel taustal ei tohiks paista ülearusena nõue kogu meie kultuuriliste eluavaldiste keskendamise ja juhtimisest Kultuurkogu kaudu, nagu see avaldatud ERK'ide Liidu põhimõtteis ja kongressil.

Mõlemale kõrgele kogule — Majanduskogule ja Kultuurkogule, — kuhu peaks koondatama nii meie majandus- kui kultuur-elu võimelisimad pead, peaks kindlustatama osavõtt seadusandlusest omal alal. Sellega saaks tulevikus pidurdatud poliitiliste erakondade ainuvalitsemise võimalus nii tähtsail aladel, nagu seda on riigi majandus ja eesti kultuur. Ühtlasi saaks loodud Riigivanemale tähtsad ja kindlad pidepunktid seks juhuks, kui ka kunagi tulevikus peaksid taas võimalikud olema kokkupõrked ning pinevused riigi ning rahvuse üldhuvide ja erakondlike erihuvide vahel.

Praegune aeg on murrangu aeg. Aeg, kus hävinevad uue loomistules vanad iganenud väärtused ning nende asemele tekivad uued. Aeg, kus kohtuvad vanemate kaasaegsete riigijuhtimise praktika ja nooremate riigiloomise dünaamika. On nähtavasti paratamata, et sellises murrangus kannatavad need, kes tuisupeadana on tormanud kaugemale, kui seda lubab ajaloolis-poliitiline rinne, ja need, kes omas poliitilises teadmatuses on ühele vaekausile visanud oma isiklikud tungid ja kodumaa saatuse.

Karl Peterson.

POLIITILINE ÜHING JA POLIITILINE KOOSOLEK EESTI KEHTIVA ÕIGUSE JÄRGI.

Eesti Vabariigi Põhiseaduse 18. § kindlustab kõigile Eesti kodanikele õiguse koonduda vabalt ühinguisse ja liitudesse ning pidada sõjariistadeta koosolekuid avalikku rahu rikkumata. Põhiseaduse sama paragrahv lubab piirata kodaniku neid põhiõigusi seadusega ainult avaliku julgeoleku huvides. Lähtudes sellest põhjendist ongi Riigikogu vastu võtnud ning Riigivanema ülesannetes olev Peaminister K. Päts välja kuulutanud *Kaitseväeteenistuse seaduse muutmise ja täiendamise seaduse*, mis jõustus käesoleva aasta 3. märtsil.¹⁾ Selle seaduse kohaselt on tegelikus kaitseväeteenistuses olevail isikuil keelatud olla poliitiliste ühingute liikmeks ning võtta osa igasuguseist poliitilisist koosolekuist, miitinguist, meelevaldusist ja kihutustööst.

¹⁾ RT 1934, nr. 18, art. 128.

Seoses kogu Vabariigis väljakuulutatud kaitseseisukorraga on avaldunud Kaitseväge Ülemjuhataja kindralleitnant J. Laidoner Sisekaitse Ülemana 12. märtsil s. a. sundmääruse, millega ta keelab ära kaitseseisukorra piirkonnas kõik eraisikute ja -organisatsioonide poolt korraldatavad poliitilised koosolekud nii kinnistes ruumides kui ka lahtise taeva all. Selle sundmääruse vastu eksijaid karistab Sisekaitse Ülem administratiivkorras arestiga või vangistusega kuni kolme kuuni või rahatrahviga kuni kolme tuhande kroonini.

Mida mõista aga meie kehtiva õiguse seisukohalt poliitiliste ühingute ja poliitiliste koosolekute all, milliste kohta on ette nähtud eesmainitud kitsendused? Riigikogu poolt 26. märtsil 1926. a. vastu võetud *Ühingute ja nende liitude seadus* kõneleb küll poliitilistest ühinguist ja liitudest, nähes nende kohta ette mõningad erinormid, kuid jätab aga säärase koondiste mõiste enese määritlemata.²⁾ Seda lünka püüab täita Vabariigi Valitsuse seletuskiri mainitud seaduse eelnõule.³⁾ Selles öeldakse, et seaduse eelnõu järgi mõistetakse poliitiliste ühingute ja liitude all sääraseid koondisi, „kes omale sihiks võtnud riigi tegevuse peale mõju avaldada seadusandluses, õigusmõistmises ja valitsemises, kui ka tema suhetes kodakondsetega, samuti ka teiste riikidega“. Vabariigi Valitsuse see seletus pole iseenesest uus, kuna ta jäljendab õieti saksa doktriinis vastu võetud seisukohta.⁴⁾

Asudes Vabariigi Valitsuse poolt antud seletuse üksikasjalikumale analüüsimisele olgu tähendatud kõigepealt, et poliitilisteks ühinguiks ja liitudeks võib pidada siiski ainult sääraseid koondisi, kes on võtnud oma otseseks ja peamiseks ülesandeks ja eesmärgiks just mõjustada antud riigi võimu teostavate organite teotsenguid ning selle suunda eesloendatud aladel. Järelikult ei saa lugeda poliitiliseks ühinguks säärast koondist, kes tegeleb poliitiliste küsimuste ja nähtustega mõnel muul eesmärgil, näiteks puht-teaduslikul otstarbel. Samuti ei saa pidada poliitiliseks koondist, kelle tegevus kaldub erandlikult üksikjuhuna või teatud kitsa eriala piirides poliitilise ühingu loomupärasesse tegevussfääri. Nii ei saa poliitiliste ühingute hulka arvata näit. mõnd karskusühingut, kes võitleb liigjoomise vastu või üldise alkoholi-keelu maksmapaneku eest, püüdes selle eesmärgi saavutamiseks mõjustada riigi seadusandluskoda või valitsust märgukirjade või seaduseelnõude esitamisega või mõnel muul teel.

²⁾ RT 1926, 37, I, 72. — Selle seaduse alla kuuluvaks ühinguks loetakse kolme või rohkema isiku ühendus, kes oma ühise tegevuse alaks võtnud mõnesuguse sihi teostamise, mis ei ole seotud ainelise kasu taotlemisega, liiduks aga kahe või enama niisuguse ühingu ühendus.

³⁾ Vt. II Riigikogu protokollide lisad. Lisa nr. 83.

⁴⁾ Vrd. näit. Loening, E. u. Loening, O.: Vereins- und Versammlungsfreiheit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften. 4. Aufl. Hrsg. von L. Elster, A. Weber u. Fr. Wieser. Bd. VIII. Lk. 555. — Sama seisukoha on vastu võtnud ka Saksa Riigikohus: „Politische Vereine sind nach § 3 und § 5 des Reichsvereinsgesetzes vom 19. April 1908 Vereine, die eine Einwirkung auf politische Angelegenheiten bezwecken... Unter politischen Angelegenheiten aber versteht das Reichsgericht alle Angelegenheiten, die unmittelbar den Staat, dessen Verfassung, Verwaltung, Gesetzgebung, die staatsbürgerlichen Rechte der Untertanen und die Beziehungen der Staaten untereinander in sich begreifen“ (vt. Henning, Leopold: Politische Vereine und Versammlungen. Politisches Handwörterbuch. Hrsg. von Paul Herre. II Band. Leipzig, 1928. Lk. 334).

Poliitilise ühingu iseloomustavaks tunnuseks on riigi, resp. tema omavalitsusliku üksuse, kui poliitilise ühiku ning terviku teadlik mõjustamine eesloendatud aladel. Mis puutub nendesse mõjustamisaladesse, siis piirduvad nad eeskätt riigipoliitilise sfääriga selle sõna otseses mõttes: nii kuuluksid siia riigivõimu teostavate organite kompetentsi ning vahekorra küsimused, nende tegevussuuna määramine ning arvustamine, riigi välispoliitilise orientatsiooni püstitamine, riigi ja vähe-
musrahvuse vahekorra küsimus jt. Kuid nendegi hulgast tuleb välja lükkida puht-tehnilised riigipoliitilised küsimused, näit. tehnilised haldusküsimused.⁵⁾ Samuti ei kuulu kõnesolevate mõjustamisalade piirkonda terve hulk kultuur-, majandus- ning sotsiaalpoliitilisi küsimusi, kuna need oma terves kogumis pole otseselt ning vahenditult seotud riigi kui poliitilise olendiga. Nii ei pea doktriin poliitiliseks ühinguks tööandjate ning töövõtjate koondisi, kes on seadnud oma eesmärgiks võidelda soodsamate palga- või töötingimuste eest, kuigi nad sel otstarbel püüavad mõjustada riigi sotsiaal- ning majanduspoliitikat alades, mis seoses soodsate töö- või palgatingimuste säilitamise või saavutamise, või mis ühenduses oma liikmete üldiste kutseküsimustega või neile kasuliku majandusliku või töön-
dusliku seisundi kaitsmise või nõudmisega.⁶⁾

Riigikogu poolt 12. veebruaril 1925. a. vastu võetud *Riigikorra kaitse seaduse* järgi on keelatud igasugune ühinemine tegevuseks, mis on sihitud sellele, et: 1) vägivaldselt muuta Eesti Vabariigis põhiseadusega maksmapandud riigikorda või olemasolevat ühiskondlikku korda; 2) lõpetada Eesti Vabariigi iseseisvust või lahutada Vabariigi küljest mõnda tema osa või 3) arendada Eesti Vabariigi iseseisvust eitavat propagandat. Ühingud või liidud, kelle tegutsemises avaldub püüdmine teostada neid ülesandeid, kuigi nad neid eesmärke avalikult pole üles seadnud või tunnustanud, suletakse Siseministri määrusega.⁷⁾ Samuti võidakse sulgeda ühingu ja liite, kelle eesmärk või tegevus kriminaalseaduste vastane, või kelle tegevus avaliku julgeolekut või rahu ähvardab.⁸⁾

Küsimuse otsustamisel, kas antud ühing või liit on poliitiline või apoliitiline, evib otsustava tähenduse ühingu või liidu senine tegevus ning tema põhikiri, viimasest eriti need osad, mis käsitlevad ühingu või liidu eesmärki või tegevust.

Määritlenud poliitiliste nähtuste sfääri, millistega tegelemine omistab ühingule või liidule poliitilise koondise iseloomu ja ka nimetuse, oleme vastanud ühtlasi teisele meie küsimusele, nimelt sellele, mida mõista poliitilise koosoleku all meie kehtiva õiguse seisukohalt. Kuna Riigikogu poolt 1. juunil 1922. a. vastu võetud *Koosolekute seadus*⁹⁾ ning samuti ka teised asjaomased seadused ja määrused jätavad poliitiliste koosolekute mõiste määritlemata, siis tuleb meil siingi pöörduda selle mõiste selgitamiseks vastava doktriini poole. Viimase seisukohalt aga oleme juba analüüsinud ning piiritlenud poliitiliste nähtuste sfääri seoses kõnesolevate küsimustega. Järelikult, kui antud koosolek tegeleb poliitiliste küsimustega

⁵⁾ Vrd. Koellreutter, O.: Die politischen Parteien im modernen Staate. Breslau, 1926. Lk. 8 jj.

⁶⁾ Vt. näit. Loening, E. u. Loening, O.: eestsit. teoses, lk. 555.

⁷⁾ Riigikorra kaitse seaduse 1. ja 2. §: RT 1925, 29/30, I, 7.

⁸⁾ Ühingute ja nende liitude seaduse 11. §.

⁹⁾ RT 1922, 79, I, 44.

eespool selgitatud mõttes ning piirides, siis on ta poliitiline koosolek, vastasel korral kannab ta aga apoliitilist iseloomu. Küsimuse otsustamisel, kas antud koosolek on poliitiline või apoliitiline, evib mõõduandva tähenduse koosoleku päevakord, kuid veel enam see sisu, mida antakse või kavatsetakse anda päevakorra üksikutele punktidele. Kuna praegu kehtib Sisekaitse Ülema vastava sundmääruse alusel poliitiliste koosolekute pidamise keeld, siis sellega ühtlasi on seistatud poliitiliste ühingute töö nende peamisel ning tähtsamal tegevusväljal.

Ainelist kasu mittetaotlevad ühingud, järelikult nende hulgas ka poliitilised ühingud ja liidud, on alustatud meil eesmainitud *Ühingute ja nende liitude seadusele*. Selle seaduse kohaselt poliitiline koondis võib olla kas juriidiline isik või mitte.¹⁰⁾ Juriidilise isiku õigused omandab ta nagu iga teinegi ühing registreerumise teel üldises korras. Registreerimine toimub vastava kirjaliku avaldise põhjal, millele lisandatud kaks avaldise esitajate poolt allakirjutatud põhikirja eksemplari. Viimases tuleb tähendada: 1) ühingu nimetus ja eesmärk; 2) juhatuse koosseis ja asukoht; 3) peakoosoleku kokkukutsumise kord ja ta võimupiirid; 4) liikmete vastuvõtmise, väljaastumise ja väljaheitmise tingimused ja kord; 5) liikmemaksu määramise kord ja 6) koondise likvideerimise kord.¹¹⁾ Olgu tähendatud, et registreeritud poliitilise ühingu otsusvõimsateks liikmeteks võivad olla meil *Ühingute ja liitude seaduse* 10. §-i järgi ainult need isikud, kes saanud 18-aastaseks, kuna aga registreeritud ühingute ja liitude asutajateks ja juhatusliikmeteks võivad olla ainult täisealised.

Nagu juba tähendatud võivad olla meil poliitilised koondised ka mitte juriidilised isikud, s. t. nad võivad kanda lihtseltsingu iseloomu. Erinevus juriidilise isiku ja lihtseltsingu vahel juriidilisest seisukohast avaldub järgmises. Juriidiline isik on säärane koondis, kellel on iseseisev varafond, mis on eraldatud seltsinglaste erivarast: koondise võlgade eest siin vastutab koondis ise oma varandusega, seltsinglaste erivarast seda sisse nõuda ei saa. Juriidilised aktid sõlmitakse siin koondise nimel koondise enese poolt selleks volitatud isikute kaudu. Vastandina juriidilisele isikule esineb lihtseltsing, mis moodustub säärasteist seltsinglastest, kes on üksteisega seotud lepingulise kokkuleppega. Säärane koondis omab iseseisva juriidilise tähenduse ainult seltsinglaste eneste vahelistes sisesuhetes, mitte aga kolmandate isikute suhtes, kellel on tegemist siin ainult üksikute seltsinglastega, aga mitte kunagi seltsingu kui säärasega: nii näiteks võib siin esineda kohtuliku hagiga ainult seltsinglaste eneste aga mitte seltsingu kui säärase vastu. Kui teised ainelist kasu mittetaotlevad lihtseltsingud ei tarvitse evida põhikirja, siis ometi juriidilise isiku õigusteta poliitilistel koondistel peab olema *Ühingute ja nende liitude seaduse* põhjal põhikiri ja eestseisus ehk juhatuse. Viimaste põhikirjas peab olema tähendatud vähemalt: 1) ühingu või liidu nimetus ja eesmärk ning 2) eestseisuse ehk juhatuse koosseis ja asukoht (§§ 3 ja 4). Muidugi need poliitilised koondised, kes ei soovi omandada juriidilise isiku õigusi, ei tarvitse registreeruda Siseministeriumis, mida peavad tegema küll need poliitilised koondised, kes soovivad evida kõnesolevaid õigusi.

¹⁰⁾ Juriidilise isiku õigused on loendatud „Ühingute ja nende liitude seaduse“ 8. ja 9. §-is.

¹¹⁾ Ühingute, seltside ja nende liitude registreerimise seaduse §-id 3—6: RT 1926, 37, I, 73.

Järelevalve teostamise võimaldamiseks kohustab *Ühingu* ja nende *liitude seadus* poliitiliste koondiste juhatusi ehk eestseisusi esitama kohalikule politseiprefektile kahe nädala vältel, arvates ühingu või liidu asutamise päevast, põhikirja kui ka juhatuse ehk eestseisuse liikmete nimestiku. Samuti tuleb teatada igast muudatusest poliitilise ühingu või liidu põhikirjas ja juhatuse ehk eestseisuse koosseisus, kui ka liidust lahkuvatest või liitu juurdetulevatest ühinguist (§ 3). See ettekirjutis on ühevõrra kehtiv nii juriidilise isiku õigustega kui ka juriidilise isiku õigusteta poliitiliste ühingu ja liitude kohta. Ka mittepoliitilised ühingud ja liidud on alistatud kõnesolevale ettekirjutisele sel juhul, kui nad on võtnud oma tegevuskavasse poliitilised ülesanded ning seega muutunud poliitiliseks koondiseks (§ 5).

Lõpuks olgu veel tähendatud, et Eesti seadusandlus, kindlustades ühingu ja liitude laiaulatuslikku vabadust vastastikku ühineda, õigust igasuguseid kokkuleppeid sõlmida nii sise- kui ka välismaal asuvate ühingu ja liitudega, näeb ette siiski selleks teatud piirid: nimelt võivad meie ühingud ja liidud välismaal asuvate ühingu ja liitudega neid kokkuleppeid, mille järgi nad viimaste otsustele alluvad või nendega ühise üksuse sünnitavad, sõlmida ainult Siseministri loal.

Valter Nõges.

RAHVUSSOTSIALISMIST JA SELLE „TUNGIST ITTA“.

Mussolini on öelnud, et fašism ei ole eksportkaup. Sedasama peaks ütleva ka rahvussotsialismist. Tema ideoloogia on saksa tõu enesejumaldamine. Tema juhid A. Hitler ja A. Rosenberg kutsuvad otsekohele muist tõugudest „alainimesi“ („Untermenschen“) ja nende õigusi ei milleski pidama. Tema eeskava tunneb ainult sakslust. Punkt 1. nõuab kõigi sakslaste ühendamist ühiseks riigiks; punkt 3. nõuab sakslastele maad toitmiseks ja asundamiseks. 1930. a. deklaratsioon ütleb Saksa välispoliitika ülesandeks olevat muretseda Saksa rahvusele maad toitmiseks ja asundamiseks suuremas ulatuses. Nii Hitleri kui ka Rosenbergi tahtmise järgi tuleb vallutada seda maad 100—250 miljoni tulevase sakslase jaoks idas ja kirdes — Balti mere lõuna- ja hommikukaldail.

Sel kujul võiks rahvussotsialism levida ainult välismaade sakslaste seas. Ometi näeme ta levingut mujalgi, isegi nende rahvaste seas, kelle maad Hitler ja Rosenberg on määranud sakslaste asundamiseks. Millega seda seletada?

Asi on selles, et rahvussotsialismil on peale natsionalistliku, s. t. maru-saksliku külje ka -sotsiaalne, isegi sotsiaalrevolutsiooniline külge. Ja see näitab teatavas mõttes samataolist levimistungi nagu kommunismigi sotsiaalrevolutsioonilised õpetused. Ja nagu kommunismgi, niisamuti valmistab sotsiaalse laostamise propaganda pinda rahvuslik-imperialistlikule agressioonile, nagu madu uimastab oma ohvrit enne ilga, kui neelab ta alla.

*

Rahvussotsialismi sotsiaalset külge on lähemalt läbi töötanud saksa publitsistide ring, kes kutsub end *Tat-Kreis*'iks. Selle ringi maailmavaade on märksa sotsialistlikum kui Hitleril ja Rosenbergil, kuid just seepärast

palju omasem välispropagandaks. Saksa võim peab nende arvates levima itta mitte sõjalise agressiooni, vaid rahuliku penetratsiooni teel.

Selle ringi välispoliitik Giselher Wirsing on seda võimalust analüüsinud eri raamatus: *Zwischeneuropa und die deutsche Zukunft* (Vahe-Euroopa ja Saksa tulevik. Jena 1932, Diederichs). Vahe-Euroopaks ta loeb riike Saksa ja Venemaa vahel: Eestit, Lätit, Leedut, Poolat, Tšehhoslovakkia, Ungarit, Jugoslaaviat, Bulgaariat ja Rumeeniat. Saksa tuleviku ülesanne pidavat olema nende maade rahvussotsialistlikuks föderatsiooniks organiseerimine lääne liberaal-kapitalistlike riikide vastu.

Uued riigid Vahe-Euroopas olevat loodud radikaal-demokraatliku intelligentsi võitluses hilisfeodaalse riigi vastu. Lääne riikide eeskujul said uued riigid liberaal-kapitalistlikeks õigus-riikideks. Kud ühtlaste majandus-suurruumide tükeldamisega kaasus arenemisvõimaluste vähenemine ja intelligentsi silmapiiri kitsenemine. Kuigi rahvusriiklik element on esialgu üle pingutatud, saavat kriis neid ikka enam suruma uue integratsiooni poole.

Neis riikides teostatud maauuendus pole toonud talurahva patsifitseerimist. Peale ülemaailmse agraarkriisi on seda takistamas ka sisepõhjused. Nimelt olevat skemaatilise maatükeldamise järele alles saavutamata optimaalne põllumajanduslik tasakaal. Ebamajandusliku partsellidemajapidamise juures olevat eriti Baltimaal asunike fluktuatsioon alatine. Ometi olevat aga just Baltimail, kus maale tungiv tsivilisatsioon loonud juba teataval määral linnastunud talupoja segatüübi, seega rohkem võimaldunud ka tõeliku agraardemokraatia tekkimine. Uutes riikides tekkinud talurahva erakonnad on tihedasti läbi põimunud ühistegevusega, nii et nende „roheline internatsionaaligi“ ideaaliks on — „ühistegelise riik“. Selle internatsionaali teoreetik tšehh Hodza näeb talurahvaliikumises kolme järku: 1. survejärg, mille vastu agraarliikumine vormuleerib oma majanduslikke ja sotsiaalseid nõudmisi; 2. võimutaotlemise järg ja 3. järg, kus saab teadlikuks omaenda ideoloogia, agraar-elufilosoofia. Kuid põllumajanduse naiivratsionaalne vastuseadmine tööstusele viivat rentabiliteediarvestustele, mis ei sobi põllumajandusele ja mis soodustab maalt põgenemist.

Vahe-Euroopa riikidele olevat iseloomustav, et neis majandus ronis just nagu iseenesest kohe sisse riiklikku aparati. Administratiivse protektsionismi läbi sai majandus politiseeritud. Sündis „subventsiooni-riik“, segu riigi- ja erakapitalismist, mis kaugel eemal klassikalisest liberalismist ja tema vabamajandusest. Kuigi loodud liberaalse intelligentsi poolt, olevat Vahe-Euroopa rahvad sisemiselt üsna võõrad rahvusriiklikule liberalismile, niisama nagu nende talurahvas enamikus on võõras linna mõtlemisviisidele.

Seega nad olevat sunnitud lähenema mitte-liberaalsetele riigivormidele. Vene enamlus on neile vastuvõtmatu, — see oleks nende poliitiline enesestloobumine. Aga fašismigagi ei olevat seal palju peale hakata. Fašism ei olevat Itaalias ühes riikliku korruga mitte uuendanud ega kindlustanud sotsiaalset ja majanduslikku elu alt peale. Väljaspool Itaalia eritingimusi jääks fašismist ainult õõnes abstraktsioon.

Prantsuse majandus olevat liiga autarkne, et mõjuda Vahe-Euroopasse. Prantsusmaa võib anda ainult krediite, kuid krediitide hullustus on juba hämardumas. Võõrsilt laenatud ideoloogiad ei suutvat ühendada lõhki-kistud ruumiüksusi, nagu seda näitasid Poola-Balti konföderatsiooni ja Prantsuse Doonau-konföderatsiooni plaanide nurjumised. Ometi olevat Balti klauslis eelkäija Balti tolliliidule püsima jäänud.

Majanduslikule kokkuseotusele tulevat üle ehitada Saksa ja Vahe-

Euroopa majandusautonoomia ühtlase tootmisplaani alusel: Vahe-Euroopa põllumajanduslikud toorained ja Saksa ümbertöötav tööstus, kes kokku moodustaksid antiimperialistliku föderatsiooni lääne liberaal-kapitalistlike riikide vastu.

Saksa ja Vahe-Euroopa rahvaste lahtikiskumine läänemaadest olevatki juba käimas. Rahvusrevolutsiooniline intelligents, kes loonud Vahe-Euroopa riigid, olevat sattunud kriisi ja halvatud, sest tema lääne liberaalsed aated pole saanud kaugemale elutuist järeleaimamistest. Ületsentraliseeritud rahvusriikide struktuur ei laskvat neid sisemiselt kindlustuda. Politseiavalitsus suruvat maha maakondade ja rahvusvähemuste omapärased elu-avaldused. Dr. Paul Schiemanni liberaalsed kultuur-autonoomia aated kitsendavat rahvusvähemuse elu ja lõikavat tal juba ette ära võimaluse tõusta osavõtvaks riigirahvuseks. Kontsessioonid lääne kapitalile muutvat need maad pealegi koloniaalse kurnamise objektideks. Neile jääb üle ainult näiline suveräniteet ja nende rahvusdemokraatlik idee on sattunud otsustavasse kriisi.

Enamluse hirmutis takistavat majanduse sotsialistlikku organiseerimist. Saksamaa pidavat aga ühendama rahvusliku sotsiaalsega ja uuest sotsiaalkorrast looma uue ülerahvusliku korra. Diktatuurid olevat viinud liberaalse demokraatia loogilise lõpuni. Tulevik kuuluvat sise- ja välispoliitilisele föderalismile.

Tuleb tähendada, et *Tat-Kreis* ei näe mitte just kõige meelsamini seda fašistlikku diktatuuri-riiki, mis 1933. a. Saksamaalgi pääses võimule. Tema ideaaliks on — täielik autoritaarne riik, kus ka monopolierakondagi ei oleks võimu rahvaga ühendamas; selle asemel oleks rahvas organiseeritud keskajalaadilistesse omavalitsevatesse kutseseisuslikesse korporatsioonidesse, mis isekeskis seisaksid teatavas föderatiivses ühenduses. Ainult säärasest orgaanilisest riigist võivat välja kasvada tuleviku sotsiaalne kord, kuna fašistlik diktatuur tähendavat ainult liberaaldemokraatliku riigiidee viimist viimase loogilise absuradini.

*

1933. a. suvel, Saksa „rahvusliku revolutsiooni“ suurima „tormi ja tungi“ aegu, andis *Tat-Kreis*'i juht Hans Zehrer jälle diagnoosi Vahe-Euroopa riikidest (*Die Tat*, 1933, Juni). Kogu Vahe-Euroopa riikide kompleks Valgest merest kuni Musta mereni asuvat niisama nagu Saksamaagi põhjalikus muutuses. Väike, sotsioloogiliselt väga kitsas kiht, keda võiks võrrelda umbes Saksa suurkodanlusega, olevat teinud siin katset luua tsentraliseeritud rahvusriike, kes oleksid külge liidetud Prantsuse liidusüsteemile. Ainult selle kihi poolt, kes moodustavat läbistikku kümnendiku elanikkonnast, kaitstakse ja kindlustatakse seal rahvusvahelise liberalismi alust. Seda kihti ründab aga nüüd ärkav talurahvas. Ka siin käärivat talurahvalik rahvussotsialism, kellele kuulub tulevik. See talurahva revolutsioon võitvat šansse seda enam, mida rohkem üksikud riigid langevad võlgadesse ning sõltuvaks saavad võõrkapitalist, mida enam kasvab rahvusvaheline majanduskriis, mis siin on talurahva turukriis, ja mida enam liberaalse suurkodanluse valitsev kiht kehveneb ja proletariseerub. Talurahva sotsiaalse liikumise kõrval kasvab rahvuslik liikumine sõltuvuse vastu lääne-riikidest.

Need riigid ootavat riigi- ja majandussüsteemi, mis oleks võimne lõpetama ja asendama liberaalset rahvusriiki, mille nad üle võtnud läänest ja

mis neile ei kõlba. Nad lähevad kõik ikka selgemini vastu oma suurele kriisile ja nad nõuavad lahendusi. See on ruum, mille eestkostmine (Obhut) on osaks langenud Saksamaale ja millega ta peab elama kõige tihedamas sõpruses. Sest see idapool Euroopat saab kas Saksamaa poolt kaasa saneeritud ja kaasa üles ehitatud või ta langeb ühel päeval talurahva kaosesse.

Ses Hans Zehreri analüüsis torkab silma see, et ta käib risti vastu Eesti tööoludele, selle eest on aga üsna täpsalt tehtud Saksa enese sisevahekordade järele. Teatavasti on meil just üks osa meie nn. suurkodanlust, kes esimesena pööras selja liberaal-demokraatlikule riigile, kuna aga just meie talurahvas peab kõige visamalt kinni senisest riigikorrast. Saksamaal oli aga lugu ümberpöördult: seal oli inflatsiooni katastroofides kehvenenud ja ülepeakaela võlgadesse langenud talurahvas see, kes hääletas rahvusotsialismi pukile, kuna selle voolu sotsialistlikud tendentsid („protsendiorjuse ärakaotamine“, aktsiaseltside sotsialiseerimine, kollektivism jne.) temast suurkodanluse eemale peletasid.

*

Kui rahvussotsialistid said Saksamaal diktaatorlikuks monopolierakonnaks, viidi 1933. a. juulis läbi kontr-revolutsioon: erakonna sotsialistlik tiib suruti maha ja osalt asetati isegi koonduslaagritesse. See hoop tabas ka *Tat-Kreis*'i. Tema ajaleht *Tägliche Rundschau* suleti esiteks kolmeks kuuks ja siis jäädavalt. Tema juhid Hans Zehrer ja Ferdinand Fried (*Kapitalismi lõpu* autor) lülitati välja. Tema kuukiri *Die Tat* „lülitati tasa“: sisepoliitiku H. Zehreri asemele määrati nüüd tema toimetajaks välispoliitik Giselher Wirsing, kes oma sissejuhatava juhtkirja pealkirjastas paljutähendavalt: *Das Ende der Intellektuellen* — intelligentsi lõpp. (*Die Tat*, Okt. 1933.) Saksa revolutsioon olevat „anti-intellektuaalne“; sellest ka tema raamatute auto-da-fe'd. Totaalne riik ja terviklik rahvas ei vajavat intelligentsi sekki, kes käib oma enese seaduste järgi. See eelarvamus, et vaimu ei saavat käsutada, tulevat ära koristada. Vaimul tulevat nüüd õppida käsku täitma.

Tat-Kreis'i saatust oli läinud seega täpsalt niisama, nagu Maksim Gorki *Novaja Žizn*'il Vene revolutsioonis. Nagu *Tat-Kreis*, nii oli ka *Novaja Žizn* intelligentsi ring, kes omalt intelligentsemalt seisukohalt toetas enamlist pööret teatava määrani kaasa. Nagu *Tat-Kreis*, nii muutus ka *Novaja Žizn* oma intelligentse iseseisvusega enamlisele võimule, kui see end juba jalul tundis, ülearuseks ja koguni ebamugavaks ning rühm „lülitati tasa“: osa *Novaja Žizn*'i juhte on hiljem koguni „kahjurite protsessides“ vangi mõistetud (nagu Suhhanov), teine osa aga, nagu Maksim Gorki ise, õppis „käske täitma“ ja enamlise propaganda ülesandeid teenima.

„Tasalülitamise“ järel ilmus Giselher Wirsingilt mõne kuu eest uus välispoliitiline teos: *Deutschland in der Weltpolitik* (Jena, 1933), kus püstitatakse Saksa välispoliitika päevaülesandeid.

Iga revolutsioon toovad enese järel paratamatult „sisepoliitika primaadi“. Seepärast ei olevat ka rahvussotsialistlik revolutsioon enese järel toonud „*Jevée en masse*“ Versailles' võitjate vastu. Pärastsõjalised 15 aastat olevat võitjaid ja võidetuid mitmeti üksteisega kokku põiminud, mida mitte ühe hoobiga ära kustutada ei saa. Ometi olevat iga suure revolutsiooni jaoks otsustus lõppeks selles, kas ta suudab rahvuse maksvust väljaspoole uuendada ja läbi suruda.

Kui paar aastat tagasi Ferdinand Fried ennustas „kapitalismi lõppu“, naerdud ta niisama välja, nagu G. Wirsingit ennastki, kui ta samal ajal võitles valeliku kokkuleppe-poliitika vastu Lääne võimudega ja jutlustas koostööst ida rahvuslustega Saksa enese rahvusluse seisukohalt. Nüüd olevat Litvinovi idapaktidega tekkinud hädaoht, et Saksamaa kaotab idas oma seljatoe, mis oleks seda kardetavam, et nähtavas tulevikus Inglismaaga kindlat ühendust saavutada (mida Rosenberg lootnud) on väga raske ja et suhted Ameerika Ühendriikidega sõltuvad suurel määral Saksa suhetest Nõukogude Venega. Saksamaal tulevat seega praegu läbi teha hädaohtude vöö, kus ta kõik oma jõud peab kokku võtma.

Prantsusmaa olevat teadlik, et tema tõmbejõud teiste rahvaste kohta seisab ja langeb ühes 1789. a. ideaalide tunnustatud maksvusega. Saksamaa on lahkunud selt baasilt, millele on ehitatud Versailles' süsteem. Kuid 1933. a. revolutsiooniga pole võitlus Saksamaa välismaksvuse suhtes veel otsustatud, — see võitlus on alles alanud.

Formaaldemokraatiast peavad Euroopas peale mõne väikeriigi veel kinni ainult Prantsus- ja Inglismaa. Mujal igalpool on käimas liikumine demokraatliku riigi vastu, — nõnda taotlevat Eestiski vabadussõjalaste liikumine autoritaarset valitsust.

G. Wirsing ütleb mitte anduvat illusioonile, et antiparlamentaarse ja antidemokraatlike voolude levimine juba nüüd võiks kergendada Saksamaa välispoliitilist seisukorda. Vastuoksa, tulevat koguni märkida, et Prantsus- ja Inglismaa saksa- ja rahvussotsialismi vastane propaganda on saavutanud veel edusid. Kuid kaugemas perspektiivis olevat kindel, et liberalismi väljasuremisega seisukord Euroopas muutub Saksamaa kasuks.

Rahvussotsialistlik revolutsioon olevat mõjunud maailmale palju rohkem kui fašistlik, sest ta sündis palju rohkem industrialiseeritud maal ja on palju enam sihitud kogu majandusliku ja sotsiaalse elu uuendamisele. Saksa rahvussotsialism seob ennast oma eelliberaalse riigitraditsiooniga, mis aga Itaaliale puudub. Saksamaa läheb nüüd oma 1848. aastast hoopis mööda, kuna Itaalias on demokraat Mazzini fašismigi rahvussangar.

Hoolimata teatavaist paralleelidest tunnistavat fašismi teoreetikudki, et rahvussotsialismi eeldused mitmes asjas on otse vastupidised fašismi omadele. Nii ütleb fašist Profumi end sugugi mitte aru saavat rahvussotsialismi „vere ja pinna“ (Blut und Boden) müüdist, mis fašismile olevat hoopis võõras. Itaalias on esirinnas industrialiseerimisprobleem, Saksamaal aga vastuoksa — rahva sidemete uuestiloomine maaga. Reagrariseerimisega pole fašismil midagi ühist. Keskaaja reministsentsid ja maa aadel on Profumile ainult — reaktsioon. Mussolini ei olevat iialgi tundnud igatsust möödunud sajandite järele. Rahvussotsialismi põhimõtetest kiidab Profumi heaks ainult — riiklikku kontrolli suurtöõnduse ja rahanduse üle. Saksa maale on aga vaja uut tasakaalu töõnduse ja põllumajanduse vahel.

Rahvussotsialismi maailmapoliitika põhijoonteks peab Wirsing: 1. selget riigijuhtimist, 2. rahvuspõhimõtte avalikku toonitamist, 3. rahvuspõhimõtte ühendamist sotsialistliku võitlusega monopolikapitali vastu. Rahvussotsialistlik riik peab olema sealpool kapitalismi ja enamlust. Kapitalism ja marksism on talle lahutamatu Dioskuuride paar.

Rahvussotsialismi suur ülesanne seisvat selles, et lahutada natsionalismi põhimõtteliselt imperialismist, kuna see viimane pidavat tähendama rahvaste ohjeldamatut liberaalset konkurents-võitlust. Prantsuse propaganda hirmutavat ida rahvaid Saksa „tungiga itta“. Kuid natsionalismi

lahutamise imperialismist, mida fašismgi pole veel teinud, olevat vahest kõige tähtsam kaastöö uueltsaksamaalt maailmapoliitilisele ideedearengule. Kui võidetud maale esinevat Saksamaale imperialismi probleeme sootuks teisel kujul. Võitlust Versailles' vastu ei saa pidada kunagi eduga, kui seda ei peeta põhimõtteliselt — kui võitlust rahvaid hävitava diktaatide ja väljakurnamissüsteemi vastu üldse.

Tähendatakse: aga Brest? Kuid Brestist lahutavat saksa rahvast määratu katsumiste ja hädade aeg, mis pole jäljetuks jäänud ka sakslaste sisearengule. Sakslane ei tahtvat enam maailma õnnelikuks teha. Ta ei taha enam korrata omi vanu vigu. Saksamaa huvid langevad ühte allarõhutatud rahvaste huvidega, kellelt suured maailmavalitsejad oma „liidu“ nimel röövinud nende suveräniteedi. Hitler ütles oma 17. mai 1933. kõnes: „Oma rahvast armastades peame seitsamast meelsusest lähtudes lugu ka teiste rahvaste rahvuslikest õigustest ega tunne seepärast germaniseerimise mõistet“.

Saksa välispoliitika pidavat seepärast olema — imperialismi vastu — rahvusluse föderatsiooni alusel. See pidavat olema antiimperialistlike rahvaste välispoliitiline sotsialism. Saksamaa rahvaste liit chitatavat üles rahvussotsialismil.

*

Torkab silma, kui väga G. Wirsingi kontseptsioonid kõigest valjust tasalülitamisest hoolimata käivad risti vastu rahvussotsialismi juhtide — Hitleri ja Rosenbergi — mõttekäikudele. Kuna need näevad Saksamaa idanaabrites, eeskätt poolakais — „surmavaenlasi“, keda jõuga vaja vallutada, soovitab Wirsing nendega leplikku sobimist.

Rosenberg ei taha midagi kuulda „tõutust ja rahvusetust Kesk-Euroopast, nagu seda kuulutas üks Naumann“ (*Der Mythos des XX Jahrhunderts*, lk. 642). Tema hüüdsõnaks on S a k s a Kesk-Euroopa, blokis Skandinaavia ja Soomega.

Ka ei ole Rosenberg sugugi imperialismile võõras. Vaenlik on ta ainult Prantsuse „militaar-“ ja Inglis-Ameerika „finants“-imperialismile. Kuid „rahvalikku“ (völkisch) imperialismi loeb ta Saksa välispoliitika põhiprobleemiks. See peab saksa rahvale muretsema uut eluruumi ja nimelt eeskätt idas, nii et see oleks vahetult seotud emamaaga vanas „Ost elbia suunas, kus kuni Narva jõeni asub vana Saksa koloniaalmaa“ (*Der Zukunftsweg einer deutschen Aussenpolitik*, 1927). Nii ei taha Rosenberg sugugi ära pöörduda Bresti poliitikast. Vastuoks — just selle jätkamist loeb ta Saksa poliitika peaülesandeks.

Kust tuleb siis, et G. Wirsing tohib nüüd tasalülitatud Saksamaal sootuks vastupidist juttu ajada? Põhjust tuleb otsida Wirsingi märkustes, et Saksamaa on praegu läbistamas välispoliitiliste hädaohtude vööd, et ta on kaotamas oma ida seljatuge, kuna Inglise toetust nii pea pole loota. Seepärast on Hitler oma suurpoliitilistes kõnedes muutunud „patsifistik“. Seepärast on Rosenberg kui välispoliitik „külmaks tehtud“ ja *Tat-Kreis*, kelle sotsialism sisepoliitikast „välja lülitatud“, võib seda vabamalt seda nüüd kasutada välispoliitiliseks propagandaks.

See on jälle sama areng, mida omal ajal läbi tegi Vene kommunismgi, kui tema demagoogilised doktriinid, eeskätt kommunistlik ühetaolsus (võrdsus), tohtisid tarvitusele jääda veel ainult välispropagandas, kuna sisemises tarvituses keelati nad ära kui „väikekodanlik kontrevolutsioon“. Rohtu,

mis enne pidi olema „seestpidine“, tohib nüüd tarvitada ainult „välispidisena“.

See näib olevat üldine reegel nüüdisaja demagoogilistes õpetustes, mis määratud masside võitmiseks. Esialgu joodetakse neid sisse iseoma rahvale, kuni see marru läheb ja aitab võimu vallutada. See kord sündinud, algab sisepoliitikas „normaliseerimine“, s. o. demagoogilistest doktriinidest ärapöörumine. Kuid doktriine, mis iseenesele enam ei kõlba, levitatakse siis seda suurema agarusega oma naabritele, et nende sisemist korda laostada ja neid seega oma ülevõimu alla saada.

*

Nagu Wirsingki, nii oli ka Saksa ajakirjandus Eesti vabadussõjalaste liikumise puhul mures, kas hakkab meil levima fašism või rahvussotsialism. Ainult viimane oli sakslastele kõige soovitamam, kuna nad fašismi eest hoiatasid.

Kuna rahvussotsialism oma sotsialistlikest eeskava-punktidest loobudes, monopolilise diktatuurierakonna riigivõimuks kuulutades ja Saksamaa osariigid ära kaotades on fašismile väga lähenenud, paistab see vahetegemine olevat liiga kunstlik. Tema alused on aga rohkem geneetilist ja teoreetilist laadi.

Fašism on geneetiliselt liberaal-demokraatliku riigi degenereerunud vorm: erakond, kes selle asemel, et rahvusriiki enesest üleolevaks lugeda, on iseene rahvusriigiga identifitseerinud. Seepärast on ta loomult tsentraliseeritud bürokraatia riik, kes kogu elu oma kammii järele „tasalülitab“.

Rahvussotsialism on aga vähemalt teoreetiliselt — tagasipöörumine Saksa keskaegse ühiskonna juurde, kelle üksikud osad olid elundid omaette. Seega võiks ses riigis niihästi eri seisustel kui ka eri rahvustel vähemalt teoreetiliselt isesugune osavõtt olla riigi juhtimises. Millised väljavaated see avaks Saksa vähemusrahvustele Vahe-Euroopa riikides, on kergesti mõistetav, eriti kui Saksa emamaa neid oma tolliliidu ettepanekutega on toetamas. Tolliliit Saksamaaga oligi ettepanek, millele Eestile Berliinist tõi möödunud aasta suvel meie riigikogu saksa rühma liige H. Koch!

Ed. Laaman.

MEIE ILUKIRJANDUSLIKUST ARVUSTUSEST JA ISIKU-EETIKAST.

Mõni aeg tagasi korraldas üks ajaleht ankeedi meie ilukirjanduse väheses leviku kohta. Ankeedi andmed sisaldasid mitmeti huvitavat. Nii märgiti raamatute väheses leviku põhjustena ostjaskonna vähenemist sissetulekuid, tõlgekirjanduse, ajakirjanduse joonealuste romaanide ja odavate perekonnalehtede mõju. Ja ka seda, et meie kultuurilise taseme juures pole raamat muutunud veel esimese järgu vaimseks tarbeaineks. Ent imelikul kombel riivati vaid mööda minnes tegureid, mis on etendanud suurt ja määrava tähtsusega osa meie kirjandushuvilise ostjaskonna võrutamisel eesti ilukirjanduslikust raamatust.

Omal ajal kurtis Georg Brandes, et 19. sajandi taani ilukirjandus ei peegelda ajajärgu ja rahvapsühholoogiat: „Taani literatuur sisaldab ter-

ved perioodid, mis ei jätnud endast järele ainustki poeetilist või psühholoogilis-ajaloolist mälestusmärki. Mis mõteldi ja tunti teatud ajastul — jääb meile täieliselt teadmatuks.“ See ütlus on maksev ka meie kaasaegse ilukirjanduse kohta. Kui ükskord meile järgnevad generatsioonid tahaksid jõuda selgusele, mis mõtles ja kandis hinges eesti rahvas oma ajaloolise virgumise ja uuestisünni perioodil, siis jääb pilt küll äärmiselt virilaks. Seniilmunud ilukirjandusliku toodangu põhjal aitaks seda osaliselt tõlgendada vaid üksikud nimed — Vilde, Tammsaare, Visnapuu, teatud piirides veel Kurgsoo Roht, Murrangu Kivikas, Suits, Under ja viimaseaegne Jakobson, ja see oleks ka kõik. See üllatavalt lõtv side meie ilukirjanduse sisu ja oma maa ning rahva saatuse vahel — on kaaluvamaks teguriks ostuvõimelise lugejaskonna eemalepeletamisel eesti raamatust.

Teiseks sama tähtsaks ilukirjandusest võõrutavaks põhjuseks on see äärmuseni küündiv isiklikkus ja erapoolikus ilukirjanduslikus arvustuses ning päevakajas, mis on umbrohulise lopsakusega õilmitsenud meie ajakirjanduse veergudel juba iseseisvuse algpäevadest alates.

Sellele põhjendile osutasid ülalkõneldud ankeedis aga vaid kaks vastajat. Nii märkis raamatute ostu vähendava põhjusena prof. H. Moora — „meie sageli liig ühekülgselt mahategev arvustus“. Ja D. Palgi ütles selle kohta sõna-sõnalt: „Ka kirjanikkude omavahelised mahategemised, paljastused jne. on aidanud lõhkuda kirjaniku ja seega ilukirjanduse autoriteeti.“

Sihiliku, teaduslikule põhjalikkusele pretendeeriva, erapooliku arvustusega tehti algust juba „Noor-Eesti“ päevil. Nii arvustas Tuglas erapoolikult „Noor Eesti“ II albumis Petersoni ja Vilde toodangut, koondades oma tõekspidamiste pearõhu tööde vormilisele küljele. Kõnealuse arvustuse ajeks oli nähtavasti teesillutamise uusromantilisele kirjandusvoolule, milleks oli tarvis tõsta pjedestaalilt senised suurused. Teatud ühekülgsus virvendab ka Tuglase 1919. a. ilmunud essees Tammsaare kohta, kus akadeemiliste vorminõuetegea püütakse vaagida sõelutavate tööde kaalu, kuna teoste sisu jääb kõrvalplaanile. Ometi on aga nii Petersoni, Vilde kui Tammsaare teoste erikaaluks sisu, mitte vorm. Ja Tuglasel kui kirjanikul poleks puudunud intuiitiivsed eeldused arvustatavate teoste sisulise külje mõistmiseks. Valitsev „kirjanduspoliitika“ ei andnud aga selleks vist võimalust.

Võttes arvesse ülaltoodut, peab aga siiski nentima, et Tuglas on meie kutseliste kirjanike hulgas pea ainus, kel on jatkunud eetilist sündsustunnet oma kaasvõitlejate objektiivseks hindamiseks.

Erapoolikus ja sihilikkus meie ilukirjanduslikus arvustuses puhkeb aga täies lopsakuses õitsele alles 1919. aastal. See on meie kirjanduslike pamflettide ja isiklike mahaarvustuste „hiilgeaja“ suur algus. Siit peale muutub valitsevaks suurmoeks meie ilukirjanduslikul rindel üksteise kirjandusliku isiku mahakiskumine, intrigeerimine, üleklatisimine ja vastutustundetuh mahaarvustamine. Lubatagu selle tõestamiseks tuua mõned näited.

Tallinna Teatajas arvustab A. Alle „Milli Mallika“ (H. Raudsepa) raamatukest *Sidemed ja sõlmed* ega ole sellest kuigi heas arvamises. „Vastutasuks“ võtab sõna sama ajalehe veergudel (Tallinna Teataja nr. 110, 1919. a.) H. R. (alias H. Raudsepp) luuletaja A. Alle esiluuletuskogu *Üksinduse saartele* kohta, tulles lõppotsusele, et *Üksinduse saartele* on „kuiv ja igav raamat“.

Postimehes nr. 182, 1919. a. peab Aug. G(ailit) matuseid *Siuru* rühmitusele ja mõõdab Marie Underile „tõde ja õigust“ oma bravuurse iroonia ripatspiitsaga — kolmest ajalehe numbrist läbi ulatuvas joonealuses *Sinises tualetis daam*. Aug. G. lõppresimee M. Underi kui luuletaja kohta on järgmine: „Ning Marie Under?

Väike koketerii, see kõik. Väike aluspesu harutamine lillisel dekoratsioonil, see kõik.“ Ei pääse hinnangust ka võrumurdeline luuletaja Arthur Adson, kelle kohta üteldakse järgmist: „Albert Kivikas on kõige peale vaatamata palju suurem talent, kui nii mõnigi Arthur Adson eilset päevast.“

Pamflett täidab oma ettenähtud ülesande. — M. Under ja A. Adson astuvad välja *Siuru* rühmitusest. *Siuru* laguneb. Selleaegne kirjanduslik rowdy (nagu teda nimetas K. A. Hindrey) Aug. G. isikus võidurõõmutseb. Ent *Tallinna Teatajas* (nr. 215, 1919. a.) annab haavunud luuletaja A. Adson kirjandusearvustaja A. A. isikus ka pamfletisti Aug. G-le innukalt varitsetud vastulöögi, kirjutades A. Gailiti *Rändavate rüütlite* kohta: „Mis on siis Gailiti raamat kokkuvõttes? Kompositsioon — kukerpall. Klouni järeldamav saltomortaal. Stiil — igavene kordamine, just nagu sandipoisikese laul“ jne. „Keel — vigane nagu ikka. Üleüldse on Gailit üks kombinatsioon rüüskamisest, järeldamisest, kordamisest ja edevusest kokku pandud, üks sõjaaegne surrogaat sünnitus.“

Vahepeal on aga üksteist leidnud A. Alle ja A. Gailit ja nüüd juba moodustatakse ühine rinne ühiste vaenlaste ja sõprade suhtes, ja tehakse seda endastmõistetavalt isiklike sümpaatiate ja antipaatiate nimel. Ühiselt öiendatakse siis ka „arveid“ *Päevalehe* veergudel oma kaasvõitlejate ja võistlejatega kirjanduslikul rindel.

Päevalehes nr. 254, 1919. a. kirjutab Aug. G. Barbaruse *Inimene ja sfinks* i adressil, mitte unustades ka H. Raudsepa isikut: „Veidi Semperit, veidi Visnapuud, veidi Underit, barbaarselt pilduda kõike seda segi, hoobelda oma patuga ja ihupillamistega — see on Barbarus.“ Ja siis jätkatakse edasi: „on meil Eesti vabariigis üks mees ning selle mehe nimi on Milli Mallikas ehk Hugo Raudsepp“ jne.

Päevalehes nr. 267 (1919. a.) kirjutab aga A. A. följetoni *Soolaputka melankoolia*, kus võetakse sarjamisele A. Adsoni, J. Barbaruse ja H. Raudsepa isikud, kirjutades järgmist: „Ja Sina, poet Arthur Adson, jõuad ka vist ise pea selle tõe äratundmisele, et kogu Sinu proosa produktsiooni väärtuslikum osa, kogu selle vaimline vürts on Vernerit kohviklatschi põhjakaabe, ja kõik muu, mis sul omal öelda, on tighull ja tüütu igav aamendamine kõrbenud sibulaklopsist ja beefsteaksi rasvahaisust!“ Raudsepa ja Barbaruse kohta tähendatakse (H. R. arvustas T. T. veergudel kiitvalt Barbaruse luuletuskogu *Inimene ja sfinks*) piikikeerutava mõnutundega: „Millist juhust pidi Milli Mallikas veel ootama?! Viimaks ometi oli ta kohtanud oma *Sidemetele* ja *sõlmedele* nilbuste suhtes väärilise combattandi, Johannes Barbaruse luules leidnud oma kaua otsitud poetilise alter ego!“

Ja nende kahe ühine rinne ja sihilikkus H. Raudsepa suhtes jätkus ajalehtede veergudel veel aastaid. Muidugi ei jätnud ka viimane oma vastu sihitud rünnakuid pareerimata, olles üldiselt siiski tagasihoidlikum.

1920. a. ilmus Gailiti följetonikogu *Klounid ja faunid*. Sama aasta *Tallinna Teatajas* Adson öiendab sellega vihasealt arveid, tülles välja „Läti vere“ argumendiga.

R. Rõht arvustas *Päevalehes* (1921. a. nr. 82) maha Visnapuu *Hõbedased kuljused*. Visnapuu leidis soodsa juhu tema vastu sihitud isiklikkuse pareerimiseks R. Rohu *Mineviku* ilmumisel ja arvustas eitavalt raamatut *Päevalehes* (1922. aastal, varsti peale raamatu ilmumist). 1923. a. hakkas ilmuma Kirjanikkude Liidu häälkandjana kuukiri *Looming*, pretendeerides meie soliidsema ajakirja nimele, ja siitpeale kandusid isiklikud vastuolud ja kokkupõrgete teravus ajalehtedest *Loomingu* veergudele. Kuid ka ajalehted on jätkunud see sihilikkus meie päevini, ehkki alanenud potentsis.

1923. a. *Loomingu* arvustas noor Kivikas Tammsaare *Kõrboja peremeest*, tehes seda teravalõikelise sihilikkuse vinkli all. „Kuid lugeja lõpetab ka nüüd kahjutundes, kuid hoopis isesuguses kahjutundes, sest talle tuleb meele, et Knut Hamsun oma romaanid enne on kirjutanud, kui Tammsaare oma „Kõrboja peremehe“. Sest „Kõrboja peremees“ on eesti kohandet ja tammsaarestet Knut Hamsun“ — kirjutas Kivikas.

Huvitav on aga, et 1929. a. soome tõlkes ilmunud *Kõrboja peremees* leidis Soome arvustuselt haruldaselt tunnustava vastuvõtu ja sealsed küpseealised kirjandusloo doktorid ja dotsendid ei leidnud raamatust Knut Hamsuni mõju, mille avastas meie kirjanduslik noorur *Loomingu* veergudel otse jahmatamapaneva aplombiga.

Üldse peab tähendama, et Tammsaare käsi arvustajate käes hakkas alles hästi käima *Tõde ja õiguse* päevist alates. Osa võtmata ühestki rühmitusest (välja arvatud „Noor Eesti“) ja hoidudes eemale kirjanduspoliitikast — on ta olnud teistele alati-seks pinnaks silmas. Isegi *Tõde ja õigus* I puhul avaldati kaks eitavat arvustust — J. Aaviku poolt *Eesti Kirjanduses* 1926. a. (lk. 662) ja Alle poolt *Postimehes* järg-

mise aasta alul (*Postimees* nr. 21 ja nr. 42 1927. aastal). J. Aavik kõneles *Eesti Kirjanduses* põhjendamatu Tammsaare kergatslikust küljest ja lõppotsus raamatu kohta oli: „Tõde ja õigus“ on küll suur teos, aga mitte suurteos.“ A. Alle aga asetab *Postimehes* (nr. 21, 1927. a.) M. Metsanurga *Jäljetu haa* Tammsaare *Tõest ja õigusest* kõrgemale, kuna *Tõde ja õigus* vastavat „seltskonnas valitsevale optimistlikule ülesehitavale meeleolule ja janditujule — olgu see siis kas või püksirebatamine kaevurakkel.“ Alle arvates „teosel enesel puudub ideeline alus, tal ei ole kindlat selgroogu“ (vt. *Postimees* nr. 42, 1927. a.).

1929. a. *Loomingus* (lk. 1152) ilmus J. Libe asjalik arvustus Schütz'i luuletuskogu *Rahutuse* kohta. Sellele järgnes Schütz'i äge vastus (vt. *Looming* 1929. a. lk. 1295) — pealkirja all „Visnapuu—Libeda kõverpeegel“, kus juba lennutati termineid nagu „vassingud“, „paaritamine“ jne. Visnapuu üldiselt tagasihoidlikule väitlusele järgmise aasta *Loomingus* (1930. a. lk. 223) järgnes juba luuletaja Schütz'i poolt Visnapuu kirjutuse lõppsõnana tõeline vägisonadest ja uulitsafrasidest koosnev isikliku sõimu popurii, mis kubises ütlusist nagu „kõige julmemad trikid“, „loogiline mustkunst“, „väike naljamees“ jne.

M. Metsanurga 50. sünnipäeva puhul ilmus H. Raudsepalt uurimus juubilaril elutöö kohta (*Mait Metsanurk ja tema aeg*), kus „Noor Eesti“, „Siuru“ ja ka üksikute kaaagesete kirjanike hinnang autori poolt oli kindlasti erapoolik, juubilaril isik ja võimed aga üle hinnatud. *Loomingus* (1929. a. lk. 1286) ilmus aga toimetaja Semper'i sulest täiesti tasakaalutu kirjutus H. Raudsepa raamatu ja isiku aadressil, mille pealkirjaks oli *Ühe apoloogia puhul*. Kõnealusel kirjutises refereeritakse üksikasjaliselt oma vastase hariduse- ja enesearendamiskäiku, võttes teise isiku diskrediteerimiseks appi isegi Shakespeare'i *Hamleti* oma vaimuga. Ja kui H. Raudsepa menukas näidend *Mikumärdi* jätkab oma võidukäiku naabermaade lavadel, siis nopib *Looming* toimetaja raamatupidaja järjekindlusega oma ajakirja veergudele kõik, mis kuskil iganes eitavat öeldud H. Raudsepa näidendi aadressil.

Möödub mõni aeg ja H. Raudsepp teeb osava malekäigu „elulähedaste“ leeri astumisega. „Elulähedaste ordumeister“, tuntud luuletaja isikus, on aga ühtlasi ka „tooniandev demon“ Kirjanike Liidus ja *Loomingus*. Ja sellest peale kaovad *Loomingu* veergudelt jäljetult kõik isiklikud riivamised meie tuntud näitekirjaniku aadressil. Ja tema 50. sünnipäeva puhul pühendab *Looming* talle erinumbri.

Eesti Kirjanduses nr. 2, 1930. a. arvustab M. Sillaots B. Linde poolt prantsuse keelest tõlgitud *Isa Goriot* tõlget, märkides mõningaid tõlkes esinevaid puudusi. B. Linde'lt järgnes aga *E. Kirj.* nr. 5 samal aastal materdav kirjutis M. Sillaotsa poolt tehtud *Põrgu* tõlke kohta, lõppedes järgmise refrääniga: „Seni aga püüdkek vaikuses vastust leida küsimusele, millega seletada säärast tõlke avaldamise saladust“. B. Linde riivatud enesetundel baseeruv isiklik vimme ei piirdu aga veel sellega — 1930. a. *Loomingus* (lk. 472) „arvustab“ ta M. Sillaotsa poolt tõlgitud Emile Zola *Therèse Raquin*'i, kõneldes tõlke „vigade viletsusest“ jne. Iseloomulik kogu küsimuse juures on veel asjaolu, et meie soliidsemad ajakirjad, nagu seda peaksid olema *Eesti Kirjandus* ja *Looming* — annavad sellistele, isiklikust vimmast hõõguvaille kirjutusile ruumi oma veergudel.

Kui mürgiselt isiklik suudetakse olla meie kirjanike peres oma kaasvõitlejate vastu, seda tõendab reljeefselt J. Kärner *Olionis* nr. 2, 1930. a., lausudes Tuglase kohta sõna-sõnalt: „Praegu on Tuglas ilukirjanikuna päevakorrast kadunud. Ta on vaid kahe „sõbraliku“ asutise — Kirjanikkude Liidu ja Kirjanduse Seltsi — president ja avaldab korraga kahes trükis reisukirju Põhja-Aafrikast — Baedekeri ja „Perno Postimehe“ järele.“

Tulvil ikksteist salvavast isiklikkusest on ka J. Kärneri ja J. Schütz'i „õrnatundeline“ kirjvahetus 1930. a. *Olionis*, kus viimane, kõneldes kirjanduslikest bessedovskitist, astub truualamlikult välja isegi Bessedovskite all kannatava Nõukogude Liidu kaitseks, tembeldades kõik Bessedovskid äraandjaks.

Samas *Olioni* aastakäigus avaldab H. Raudsepp oma *Aforisme Iahtimõtestatud maailmast*, riivates kergelt ka Gustav Suitsu isikut. Vanameister aga tarvitab vastase jalust rabamisel juba sõnalisi raskekahureid (vt. *Olion* nr. 10, 1930. a. — *Aforisme tagasimõtestatud maailmast*), kõneldes oma vastase „vedelmadalast perspektiivist“, kasutades selliseid leksikaalseid rikkusi nagu „kunagine geenius loci Kotzebue“, „vaimutsevate vastutamatuste ja rõveduste vürtspoodnik“, „vägev vohik“ jne. *Olionis* nr. 11, 1930. aastal ilmub aga vanameistri sulest paroodia *Katkendeid Sonimandriast*, mille sõnalist „sära“ vaevalt kellegi sulleinimese poolt suudetakse üle trumbata lähemas tulevikus.

Kahjuks ei luba ajakirja ruum peatuda lähemalt kõigil neil isiklikkuse ja era-

poolikuse avaldustel, mille poolest üllatavalt rikkad meie ajalehtede ja ajakirjade veerud iseseisvuse kestel. Omajagu demoraliseerivalt kirjanike isiksustele on mõjunud ka kultuurkapital (ehkki see on mõjunud soodustavalt ilukirjanduslikule loomingu), sundides nii mõndagi meest vanetama ümber oma isiklike töekspidamisi valitsevate kirjanduspoliitiliste vaadete vastu.

K. A. H. heitis omal ajal *Päevalehes* (nr. 14 ja nr. 41, 1922. a.) rängasti ette meie kirjanike ebaisamaalikkust, kirjutades sõna-sõnalt: „Neil ei ole pilku olnud meie vabadussõja elementaarset, sisemise suuruse kohta, nad on koguni vastasleeris seisnud seega, et nad ainult sõjakoledusi ja surma raskust suutsid näha, või aga vait olles pealt vaatasid, kui teised eestlased kõike kaalu peale panid. Ei ole sealt poolt sõdurile ühtki julgustavat sõna tulnud, ühtegi salmi, mis laulus mahamurdvaid raskusi natukesekski oleks pannud unustama, ei ole nende poolt kodumaad nagu tuntudki. Kuid kui seda kirjeldada tuleb, kuidas inimene kommunistiks võib hakata, siis on psühholoogilised keerdkäigud kirjanemiseks kohe saadaval.“

Mööduvad mõned aastad. Vahepeal on ajakirjanik K. A. Hindrey'st saanud kirjanik. Ja *Päevalehes* nr. 313, 1931. a. võtab ta juba elutarga resignatsiooniga sõna Eesti Rahvuslaste Klubi poolt *Loomingu* pahempoolse tendentsi vastu algatatud aktsiooni suhtes, nõudes ilukirjandusele ideestiku valimises piiramatut vabadust ja samastades Rahvuslaste Klubi aktsiooni omaaegsete vandaalide ja kesk-aegse Savonarola kunsti hävitavategevusega.

Ta kirjutab kunsti ja kirjanduse kohta: „Tema on moraalitu, apoliitiline oma tahtelt — vähemalt peaks ta seda olema“. Ja natuke edasi — „Ristiusk hävitas Hellase röömsa kunsti, vandaalid lõhkusid Rooma kunsti maha kui nende arust võõra ja vaenuliku jumaluse inkarnatsiooni, Savonarola laskis renessansi, kunsti uuestisünni ajal kõike, mis kaunis oli, kallilt köidetud raamatud ja profaankunsti esemed kokku kanda turule ja ära põletada“. Toodud tsitaadid juba kõnelevad enese eest. Kirjanduspoliitiline tabu ja meeldida tahtmise püüd *Loomingu* õueringkonnale muutsid arvustamis- ja mõtlemissvõimelise mehe töekspidamisi 180° võrra.

1932. a. ilmus A. Mälgult romaan *Kivine pesa*. Samal aastal arvustas Alb. K(ivikas) raamatut täiesti eitavalt *Päevalehes*, küsides imestunult, „milleks säärased tööd üldse trükimusta näevad“. Ka J. Kärner avaldas 1932. a. *Loomingus* (lk. 487) A. Mälgu romaani kohta põhjalikult mahategeva arvustuse, millele järgnes endastmõistetavalt asjaosaliste teravusi lennutav poleemika *Loomingu* veergudel. Arthur Adson tunnustas aga 1933. a. *Loomingus* (lk. 206) *Kivist pesa* kui kõigiti kordalainud tööd ja tunduvat edenemismärki kirjaniku loomingu. Ja Fr. Tuglas, kelle kirjanduslikus kriteeriumis vaevalt põhjust on kahelda — pidas *Kivist pesa* (1932. a. romaani ülevaates — E. Kirjanduse Seltsi aastakoosolekul, milline ülevaade ilmus 1933. a. ka *Eesti Kirjanduse* veergudel) paremaks aasta romaaniks — peale Tammsaare *Tõe ja õiguse* IV.

Toodud tsitaadid äratavad mitmesuguseid mõtteid. Ent on salgamatult kindel, et kõik need kirjanike omavahelised, ülekohtust ja vastutamatumust ägedusest nõretavad „arveteõiendused“ must valgelt — on lõhkunud meie ilukirjanduse jalgealuse ja aitanud peletada eemale kodumaisest raamatust lugejaskonna ostuvõimelist osa. Ainult alul mõjusid need vastastikused pamfletid ja hoogsad sõnatäagi piidet teatud elevust tekitavalt, äratades tähelepanu ja sensatsioonihuvi kirjanike isikute ja osaliselt ka nende toodangu vastu.

Arvustusliku erapoolikuse ja sihilikkuse põhjuseks on teatud määral see tänapäeva inimesele omane haiglane ennast näidata tahtmine, kus isiku iga närv kisendab sotsiaalse tunnustamise järele. Seda ühiskondlikku tun-

nustamist ja oma isikule tähelepanu koondamist loodetakse saavutada esijoones vaid sel teel, kui püütakse end näidata üleolevalt targemana oma võistlejast, arvustades viimase tööd maatasa. Selle sotsiaalse orjameelsuse kõrval etendab teatud osa ka meie inimeste haiglaselt kadetsev ja arvustamishimuline vaimulaad. Ent arvustusliku ja päevakajalise negatsiooni peapõhjused on siiski puhtisiklikud. Õige sageli ning kõige argipäevasemal ja närusemail motiividel arvustatakse teise tööd nii, et kivi ei jää kivi peale. Ja see tõik tõstab üles juba isiku eetika küsimuse. Toodud tsitaatide põhjal võib liialdamatult ütelda, et meie kirjanikel pole jätkunud nõutaval määral teiste isikute lugupidamist, teiste õiguste austamist ja teiste huvide ning arusaamade respektimist. Meie kirjanikel on nii mõnigi kord jäänud puudu vastutustunnet ühiskonna, oma kutsetöö ja oma rahva saatuse ees. Meie kirjanikel on nii mõnigi kord jäänud puudu ka kutse-eetilist ausameelsust ja isiklik aumehelikus on kippunud libisema kõrvalplaanile. See kõik aga tingib kategoorilise vajaduse — isiku eetika tõstmise pjedestaalile. Tuleks kulutada rohkem tähelepanu sellele eetikale, mis algab iseenda isikust. Seni kaua kui lennutatakse vaid kõmisevaid sotsiaaleetilisi loosungeid, jätab isiku eetiline tase aga mõndagi soovida, — ei suudeta kindlasti ka sotsiaaleetilisi printsiipe rakendada nõutava viljakusega ilukirjanduslikus loomingus. Ja see ongi põhjuseks, miks meie tänapäevani peame otsima tikutulega ühiskondlik-eetilisi tõdesid meie ilukirjanduslikust toodangust, ehkki sellest teoretiseeritakse juba aastaid.

Nende ridade kirjutaja on kaugel mõttest, et loovad kirjanikud võiksid elada üksteise kõrval absoluutses üksmeeles, — sest isegi jumalad Olümpuse harjal ei elanud rahu. Olles aga kõrvalseisja kirjandushuvilasena jälginud enam kui viieteistkümne aasta jooksul kõike, mis ilmunud ilukirjanduse alal ja kõike, mis kirjutatud üksteisist arvustavas ja pamfletilises päevakajas — tuleb ütelda, et siin on ületatud sündsusetunde piirid. Ja kui meil kunagi ilmuks kirjandusloolane nagu Georg Brandes, kes esteetilis-psühholoogilise analüüsiga lahastaks kirjanikku kui kunstnikku ja kui isikut, siis kujuneks saavutatav pilt küll perspektiiviviril.

Meie ilukirjandusliku arvustuse teiseks puuduseks isiklikkuse kõrval on — moodne, „elulähedaste“ arvustajate vaatevinkel — võtta ilukirjanduslikku teost kui sotsiaalset nähet. Siin püüab teed sillutaja „Ristija Johannes“ ja uue kooli rajaja osa etendada Oskar Urgart. Arvustades 1933. a. *Loomingus* (lk. 606) R. Rohu teost *Vastsed rajad* — ta kirjutab: „Ning esmakordselt näeb ta masside häda ja viletsust kogu selle suuruses ja katmatuses. Esmakordselt tajub ta, olgu kas või ajutiseks ehtsa proletaarlase: meie oleme see muda, see sõnnik, millesse selle ilma suured võivad külida oma raha“ jne. Ja selle „eht proletaarse tajumise“ pärast tehaksegi Rohu raamatu kohta otsus: ta on siiram, kui kunagi varem ja sellepärast on kerge talle ta pahesid andestada.“ A. Adson aga arvab Rohu kohta (*Looming* 1933. a. lk. 439), et „Roht õiendab arveid“. Möödunud aasta *Loomingus* (lk. 225) O. Urgart lõpetab oma arvustuse A. Jakobsoni *Kotkapoja* kohta käegakatsutava tendentsinõudega: et „Kotkapoeg“ annab põhjust nõuda Jakobsonilt oma võimete mitmekülgsemat rakendust ideeliselt kaaluvamate ülesannete täitmisele“.

August Alle püüab aga oma tendentsinõuete drastilisuses üle pakkuda

Õ. Urgart'it. Ta kärgatab J. Schütz'ile *Maha rahu* arvustuses (1933. a. *Looming*, lk. 109) otse veltveebellikuse otsekohehesuses: „Vasemale, vasemale pidada sammu“. Ja 1932. a. *Loomingus* (lk. 1206) Alle kirjutab Barbaruse *E. V.—r.* puhul kirkagastunud rõõmutundes, et luuletaja ei kuulu nende hulka, kes põletavad „sinimustvalge vöödiliste või roosade küünlatega isamaalist jõulupuud“. Nii tahavad siis mõlemad arvustajad lähtuda sotsiaalse maailmavaate (käesoleval juhtumil pahempoolse) kui otsustava kriteeriumi seisukohalt. Ja selle läbipaistva tendentsi nimel (mis on vastuvõetav arvustajale) — kaldutakse ülistama ka kunstiliselt vähemväärtuslikku ilukirjanduslikku teost. On selge küsimusel pikemalt peatumata, et meie oludes sellisel, pahempoolsest sotsiaalsest tendentsist juhitud, dogmaatlikul arvustusel ei peaks kohta olema.

Puudutades ülal meie ilukirjandusliku arvustuse ja päevakaja puudusi — peab siiski nentima, et produktiivse arvustuse alal leidub meil viimasel ajal isikuid, kes võtavad oma ülesandeid täie tõsidusega. Palju head tahet ja püsivust näivad omavat selleks ülesandeks luuletajad Henrik Visnapuu ja Arthur Adson. Kutseliste kirjanike puuduseks on aga see, et neil teinekord nii hirmus raskeks muutub objektiivsuse taotlemine oma kaasvõitleja suhtes. Selles mõttes näib omavat tänuhikuma seisukoha kirjandusteadlasest arvustajad Ants Oras ja D. Palgi, kellele eruditsioon peaks pakkuma avaraid eeldusi arvustuse õnnestumiseks. Kahjuks näib aga viimane arvustaja liginevat kirjanduse- ja kunstinähetele enam pea kui südamega. Ja see insernerlik kriteerium raskendab tunduvalt kunstiteose intuiitiivset mõistmist. Pidades silmas seda, näib siiski suurimad produktiivse kriitiku eeldusi omavat Fr. Tuglas. Kahju vaid, et kirjandusloolase ülesanded näivad neelavat viimaselt kogu aja ja energia, jättes üha vähem ja vähem võimalusi päevakriitikaks.

Ilukirjanduslike arvustuste alla ei kuulu aga mitte ajalehtedes avaldatavad retsensioonid raamatute kohta. Sest nende ülesandeks pole mitte esteetiliste tõdede avastamine, vaid lugeja tutvustamine teose sisuga. Seda ülesannet aga täidavad kõige paremini tabavad reportaažid.

Möödunud aasta ilukirjanduslikus toodangus on raamatuid (nagu Tammsaare *Tõde ja õigus* ja Jakobsoni *Üheksas laine*), mis seisavad rahvusvahelisel tasemel. Võttes arvesse seda — tahaks loota, et ka meie arvustus täies ulatuses pööraks selja seisvatele roiskvetele ja suunduks ulguvete avarustele.

Juhan Viigant.

KIRJANDUS JA RAHVUSLUS.

Kirjandus võib olla rahvuslik või rahvusvaenlik. Ka indifferentus on vaenlikkus.

Rahvus pole kirjanikule ei mõte ega idee, vaid elamus ning kaemus. Kui publik nõuab kirjanikus ideepropageerijat, siis nõuab ta väära. Ta peaks nõudma idee-elamust, tema nägu, mitte tast oodatavat õnnistust.

Rahvas vihkab praegu kirjanikku kui võõraste ideede propageerijat, ning ta saaks võõristama samuti siis, kui kirjandus hakkas oma ülesannet nägema rahvustunde arendamises samalaadiliste võtetega.

Kunstnik, kelle teos peab lohutama, leiab rahvusluse alles oma teose lõpul, peale selle, kui ta on päevavalgele kaevanud suure lademiku rikkusi, ilu ning tõelikkust. Selleks on vaja pilku sügavusse, säärast, mis valgustab nagu keskpäev oma aja hinge ning ümbrust. Aga doktriin vajutab alati oma prillid vaatlejale silmade ette, kunst elab aga ainult tõest. Kes enesele olemasolu egoismis ette valetab olematuid positiivseid omadusi, ei või seetõttu ometi õndsaks saada, kuid kes õnnetu ajaloo pärimusena ennast alahindab, vähendab oma kasvamisvõimalusi.

Halvad raamatud sünnivad otsusest — mitte rahvuslikud olla. Halvad raamatud sünnivad ka otsusest „rahvuslikud“ olla. Ja sääl võib juhtuda sama kurb lugu, nagu ühe „rahvuskirjanikuga“, kes oma luuletuskogu trükikides märkas äkki, et tema ehtne rahvuslus on loonud kommunistliku Eesti mõnitamislaulu.

Loov inimene on alla toodud kohtujärje ette, ning ükski elarvamus ei heida tema kutsese enam mingit sõra ega suurust. Temalt oodatakse seevastu tõendusi oma olemasoluõigusele. Tema poole pööratakse isegi selg ning oodatakse. Olen ise kuulnud kohtupidamisel järgmisi küsimusi asetavat:

Oled sa rahvuslane või rahvuse vastane? Viimased hüljatakse otsekohe. Või neid sallitakse eestlase iroonilises pikameelsuses.

Oled sa raamatute kirjutaja või nägija? Rahvuslikud raamatukirjutajad hüljatakse ning nägijad saavad õndsaks.

Näed sa taevasse või maasse? Taevassenägijad lükatakse välja ning maassenägijad jäävad järele.

Oled sa nuriseja või kannatlik jaotaja? Ka nurisejad heidetakse välja. See on vali vahend tarbetu vajalikkuse eraldamiseks.

Niiviisi on kohtulaua ette toodud praegu kogu meie sotsialistliku ning internatsionaalse tendentsiga kirjandus. Kuid neidki, keda ei süüdistata neis tendentsides, ei jäeta rahule, vaid neilt nõutakse veel suuremat süvenemist eestlasesse.

See viimane asjaolu väärrib suuremat tähelepanu kui olulisem ning tähtsam. Ja alles seda arvestades võime saada kujutluse publiku tõelisest nõudlikkusest. Seepärast ei võeta puhtrahvuslikku tendentsiseadmist ka mitte vastu naiivse tervitusega. See on seatud õnnelikumasse seisukorda ainult nii kaua, kui see on reaktsioon. Kuid reaktsioonid on alati ainult teevalmistajad igavesele, ei ealeski selle tootjad.

Võib loota, et puhtrahvuslik tendentsinõue siiski mõjub avardavalt ning süvendavalt. Kõigepealt peaks leidma see vajaliku vahekorra kriitikaga.

Tuleb võtta meie kirjanduse hindamise abinõude hulka uus vahend, millega määratakse teose rahvuspärasus, mitte et seda kiita ning vastandlikku laita, vaid et proovida selle ehtsust. Ärgu arvatagu ainult rahvapärasuseks K. A. Hermannil ilusa laulu variante: *E e s t i m a a, ü l e k ö i g e t a, k e n a m k a ü l e i l m a m a a*, sest see on kõige võõram ning vaenlikum eesti rahvuspärasusele.

Meie vajame kriitikute uut generatsiooni, kes tulevad küpsete hingetundja-nagemustega, ning kes akadeemilise kirjandusteaduse kõrval teadku seda, milles seisneb eestlase hingeline omapära, ja samuti sedagi, kui palju meie praeguses eluavaldusis on ehtsat omapärast ning kui palju moonutatavat võõrast. Rahva instinkt nõuab seda vahetegemist. See ei ole vääril teel, see ei ole arenemata, vaid selle vastu imetlusväärset terve ning küps.

See instinkt on eesti kirjandusest sulgenud välja terve sotsialistliku

ning internatsionaalitseva tendentsikirjanduse. Meil pole küll tuleriitu korraldatud, kuid eestlane vihkab vaikselt seljapööramisega. Kui meie ametlik kirjandusetsunft kõneleb „meie luulest“, siis teeb ta väikese pealiskaudsuse-vea: see ei ole meie luule. See pealiskaudsus on tema ühekülgsel ideeteenistuse tagajärg.

Olgem rõõmsad meie kirjandusetüdimuse üle, selle asemel et kurta, sest tõepoolest on see tühjusetüdimus ning poositüdimus. See on ühe kustuva mõtlemisviisi agoonia, millele rahvuslik iseolemisrõõm ning enese spetsiifilise rikkuse aimamine ei või lubada tunnustust, kuigi mõnikord ainult see pärast, et see teda solvab.

Kuna lähtumine teatavaist ideist ning „maailmavaatelistest seisukohast“ on põhjustanud meie kirjanduse vaidlematu hõreduse ning jõuetuse (eestlase silmadega nähes!), mille tulemuseks on olnud paljuhurjutatud ning õigusega põlastatud elu varjukülgede lahkamine, mida lubamatu pealiskaudsusega ning vastutustundetusega isegi paremaid kriitikuist on nimetatud „tõelikkuse kujutamiseks“, või veel teotavamana sõnaga „eluläheduseks“, siis rahvuslik tendents võib kunstile kaasa tuua kaks samavõrra kasutatut äärmust. Need ongi mõlemad päevakorral. Esiteks: „Eestimaa, üle kõige ta“, ning teiseks: nõue positiivsuse järele.

Need on head — kuid mitte enam seal, kus nad muutuvad kättemaksuks ning väikluseks seni domineerinud voolude vastu.

Kasulik on suhtuda algusest peale kriitiliselt, et julgustades elujõulist põhitendentsi korrigeerida vigu ning kergesti tulla võivaid liialdusi.

Sellest pole ka midagi kasu, kui laseme paradeerida positiivseid sangeid, et kätte maksa seniseile negatiivseile ning haigeile. Suur žestiline järjekindel positiivsus on alati vale, ning lõppeks leiame, et kogu vaimne perspektiiv on ainult kokku valetatud.

Positiivsuse nõude taga irvitab seesama ummik, millest väljapääsu tahe meie kirjanduse köidetelademikus leiab rohkem sikke kui tallekesi. See on ühekülgsus ning vaateringi piiratus. Positiivsus keskpäraste annete käes võib muutuda hirmsaks monstrumiks.

Kui tuleb kõnesse kirjanduse rahvuslikkus ning positiivsus, siis peetagu sagedamini meele folkloori. See peab võimalust mööda valgustama seda hämarat metsa, kust igal kirjanikul, kes tahab mõelda rahvuse südametunnistusena, tuleb oma ehituse jaoks palke kanda.

Rahvusliku kirjanduse põhiteem on eestlase hingeelu ja kirjaniku peamine ülesanne sellesse süvenemine. Selle tundmises oleme veel samal astmel kui sajandite eest keeleteaduses, mil leiti, et eesti keel on otsegu loodud ladina ja saksa grammatika reeglite kohaseks.

Peab meelde tuletama, et need elamused ning tunnetused, millele rahvad hiljemini põhjendasid oma kultuurid, pole kunagi kestnud võidujooksu uulitsaid mööda uitavate meeleoludega ning päevaparoolidega. See pärast on meie sotsialistlik ajajärk meie kirjanduses olnud ainult mingiks eelharjumuseks, mille viljadest pääseb homsesse väga vähe, ülehomsesse peaaegu mitte midagi.

Rahvuslik päevaparool, mille sisu meile on ikka veel küllalt selgumata, võib samuti takistada süvenemist, kuigi ta oma suurte eksimuste puhul on parem.

Need on sündinud ainult suurist silmist, mis kõike nägid, mis halastamatult nägid, varjutamata õpitud tõekspidamisest ning moehaigusist mõtlemisest, kõrvadest, millel rahu oli kuulutada kõige varjatumat ning sügavamamat.

Seda suurte silmadega nähtud ning teravate kõrvadega kuulatatud eestlast tahab praegune lugeja. Tal on õigus seda tahta. Ja ta saab seda ikka tahtma.

Ei ole ainustki võimalust ette aimata lasta homset ning kunagist eestlast, kui me ei näe juurduvat ta olevat vormi kaugel seljataga. Ükski kõlav sõna, ükski poliitiline ühiskondlik programm, ükski kohus kodumaa vastu ega raffineeritud isamaaarmastus ei või avardada rahvuslike elamuste ala, mille kui keskpaiksete järele on vajadus ning olema peaks, vaid seda avardab ainult kaevumine sügavamasse ning sügavamasse oma hinge. Selle juures võib ununeda isega sõna „rahvus“ ja ta muutugu trummipõrinast ning sõjakisast vaikseks viiuliks.

Kirjanikult oodatakse, et ta kujutaks meie rahvusliku kasvamisiskurvi suurust, mitte seda üles puhudes, sest oma tõelikkuses on ta seda juba küllalt. Oodatakse, et ta kingiks elamuse selle pidevusest kaugest eilsest kauge homseni. See tohiks olla õige ning produktiivne tõlgitsus positiivsuse nõudele.

Rahvus ei tarvitse saada vormiks, millesse valame oma mõtted, või jõulukuuseks, mille külgi kinnitame oma piparkooke ning küünlaid, vaid ta on ja võib ainult olla kaevandus, mille sügavusest on vaja alalõpmata aardeid päevavalgele tõsta.

Me ei sooviks näha, et kirjanikud algaksid ringmängu oma kodumaa ning kodumaa inimese ümber. Teene kodumaale pole lahingusse tormamine ega oma „veendumusnuiadega“ vanade kuldvasikate purustamine, vaid emahellus kasvava vastu.

Vene kirjandus närbub, sest neid huvitab mitte enam vene hing, vaid marksist, kes oleks õnnelik, kui leiduks mingi võimalus mitte enam venelane olla. Seal ei sünnita jumal enam inimeses tasakesi oma imesid, vaid neis mürisevad masinad, mis partei käsu peale produtseerivad nõutava hulga vaateid, tõekspidamisi, vaimustust ning sotsialistlikke huvisid.

Samuti ei ole Hitleri loodud kolmanda riigi sakslane tõeline sakslane.

Selle järeltegemine ei lõpetaks meie kirjanduse kriisi, vaid teeks selle veel teravamaks teises suunas.

*

Noor Gustav Suits pani kord meile luupainaja turjale, öeldes, et tänamatuim saatus on Eestis laulikuks sündida.

Kas ei seisa meie jälle kahe jalaga keset kriisi, kus eesti kirjanik oma rahva väiksusesaatust ei suuda taluda, ega tea, et ka tema maa ning rahva vaim on ala, millel võivad kohtuda ning ühineda terve maailma rikkused.

See on meie konventsionaalne vale, milles ollakse kokku leppinud nagu vandevennad.

Kuid olemas on ka see eestlane, kelle hinge rahvusliku ulatamatuse teadvus ei kägista. Need ei ole naiivsed, vaid terved. Mis sellest, et need ei ole vahest kirjanikud — või kirjanikud alles legitimiseerimata põlvkonnast!

„Tänamatuim saatus“ lakkab olemast, kui meie kirjandus suudab anda pilte sellest kitsast nende määratus tõelikkuses, tahaks öelda, kitsusekujutlust hävitavas avaruses. Sealt peale eesti kirjandus suudaks tõusta maailmakirjanduseks, ilma „euroopalikkude tasemeteta“, ise oma, ainult s i i n mõeldava taseme ning ilmendiga. Siis pole vaja isamaalist kirjanduseprogrammi ega ärkamisaegsuse karku, millega kollitavad „rahvuskirjanikud“.

Meie vajame suurt hingetõmmet, ja selleks oodatakse kirjanikult ainu-
taolist heategu, resp. kohusetäitmist, et ta meie tänapäevase ning siinpaikse kitsusesse mahutaks kogu meie olemasolu avaruse, mineviku ning tuleviku laiuse, kõigi nende võimaluste eelmaitse, mis on mõeldavad eestlase iseloomust ning hingeomapärasest lähtudes.

Niikaua, kui see nõue ei ole rahuldatud, püsib kriis meie kirjanduses.

Fr. Toomus.

„ERK“ nr. 5. ilmub 17. maiks.

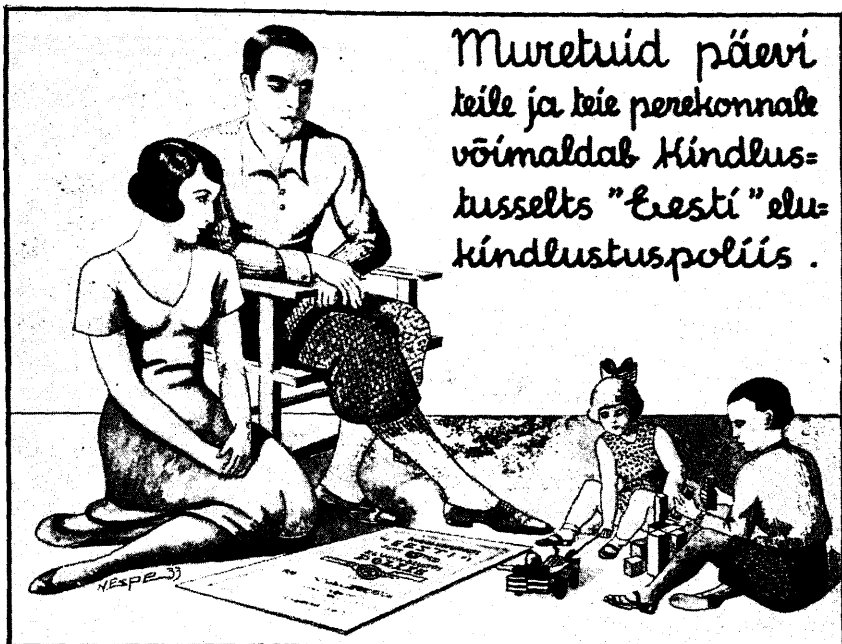
Ilmub 12 korda aastas. Tellimishind : aastas Kr. 3.—, poolaastas Kr. 1.70.

Vastutav ja tegev toimetaja: *Edg. Kant.*

Toimetuse liikmed: *N. Kaasik, H. Moora, V. Nõges, Ed. Sahkenberg.*

Väljaandja: *Eesti Rahvusslaste Klubide Liit.*

G. Roht'i trükk, Tartus 1934.

Muretuid päevi
teile ja teie perekonnale
võimaldab Hindlus-
tusselts "Eesti" elu-
kindlustuspoliis .

Kindlustusselts „EESTI“ (asut. 1907. a.)

Kodumaa suurim ühistegelne kindlustusettevõte.

VALITSUS: Tartu, Suurturg 8.

EESTI GRAMMATIKA I

160 lk. + 4 värvilist tabelit. Hind kr. 1.50.

Pealadu:

Tartu, „Postimehe“ raamatukauplus.

Hääliku- ja vormiõpetus, ühenduses õigekeelsusjuhiste ja harjutusülesannetega kesk-, kutse- ja täiendus-koolidele ning iseõppijatele koostanud **Aleks. Vaigla**.

„Kõnesolev eesti keeleõpetus haarab ühel hoobil minevikku ja sammub tulevikku. Ta pakub uut, esmakordset ja näitlikku.“

K. Mihkla.

Eesti Kirjandus nr. 3, 1934.

Rud. Paris

KONRAD MÄGI MONOGRAAFIA

Pealadu: Tallinna, „Päevalehe“ raamatu-
kauplus; Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv.

Suures kaustas, kogu teos on trükitud illustratsioonipaberile, reproduktsioonid kriitpaberile. 284 lk., 11 värvilist reproduktsiooni, kogusummas ligi 100 pilti.

Hind kr. 15.—

„See on tõeliselt esimene monumentaalne kunstniku monograafia, mis oma kaunilt välimuselt juba kutsub ikka jälle enda lehitsemisele-nautimisele. Konrad Mäe monumentaalne looming on kõnealuses raamatus leidnud väärse valgustuse.“

B. Linde.

Eesti Kirjandus nr. 8, 1932.

Agronoomia

Põllumajanduslik ajakiri
1934 — neljastelstkümnnes aastakäik

Toimetus: prof. dr. J. Mägi, õp. agr. J. Mets
(pää- ja vastutav toimetaja), agr. A. Käse-
bier ja E. Roger. Väljaandjad: Eesti
Agronoomide Selts ja Akadeemiline
Põllumajanduslik Selts.

Ilmub 12 numbrit aastas.

„Agronoomia“ on ajakiri esijoones igale põllumehe nõu-
andjale ja õpetajale, tuues juba pikemat
aega oma veergudel meie oma katsejaamade katsetulemusi
ja andmeid, mis vajalised põllumajanduse ümberkorra-
stuseks vastavalt praegustele nõuetele.

„Agronoomia“ on ajakiri ka igale ajaga kaasasammuvale
põllumehele.

„Agronoomia“ referaatide kaudu välismaa põllumajan-
duslikust ajakirjandusest on võimalik alati
kursis olla põllumajanduse edusammudega mujal.

„Agronoomia“ jooksvad numbrid ja vanad aastakäigud ei
tohi puududa üheski põllumeeste seltsi,
maanoorte ringi ega teises avalikus maa raamatukogus, sest
neisse on koondunud kogu meie iseseisvusaja saavu-
tised põllumajanduse alal.

Toimetuses on veel saadaval alandatud hinnaga vanu aasta-
käike alates 1924. a. à 2,5 kr. tükk, terve komplekt (9 aasta-
käiku 1924—1932) — 18 kr.

**Uuendage aegsasti „Agro-
noomia“ tellimised, et aja-
kirja saamises vahet ei tuleks!**

Tellimishind 3 kr. 50 s. aastas, 1 kr. 75 s. poolaastas.

**Tellimisi võtavad vastu kõik postkontoriid ja
talitus Tartus, Peeter Põllu 5, postkast 126.**

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNETE

Tellimised 1934. a. peale.

Populaarteaduslik seeria

ELAV TEADUS

III aastakäik.

Aastas 12 raamatut à 80—120 lk., rohkete illustatsioonidega.

Tellimishind		Aasta tellimishinda Kr. 9.—	
ühes saatekuludega:		võib tasuda osakaupa:	
Aastas	Kr. 9.—	Tellimisel	Kr. 3.50
Poolaastas	„ 5.—	1. aprilliks	„ 2.50
Veerandaastas	„ 2.75	1. juuliks	„ 2.—
Üksiknumber	„ 1.—	1. oktoobriks	„ 1.—
K ö i d e:			
Iluköide 12 raamatut	Kr. 5.—	Rahvaraamatukogude köide	
„ 6 „ „	„ 2.50	iga raamat . . .	Kr. —.40
„ 1 „ „	„ —.50		

Biograafiline seeria

SUURMEESTE ELULOOD

II aastakäik.

Aastas 6 raamatut à 120—160 lk., piltidega.

Tellimishind		Aasta tellimishinda Kr. 7.50	
ühes saatekuludega:		võib tasuda osakaupa:	
Aastas	Kr. 7.50	Tellimisel	Kr. 3.—
Poolaastas	„ 4.—	1. aprilliks	„ 2.50
Üksiknumber	„ 1.50	1. juuliks	„ 1.25
		1. oktoobriks	„ —.75
K ö i d e:			
Iluköide 6 raamatut	Kr. 2.50	Rahvaraamatukogude köide	
„ 1 raamat	„ —.50	iga raamat . . .	Kr. —.40

Kirjanduslik kuukiri

EESTI KIRJANDUS

XXVIII aastakäik.

Aastas 12 numbrit, à 60—80 lk., piltidega.

Tellimishind ühes saatekuludega:	
Aastas	Kr. 5.—
Poolaastas	„ 2.50
Veerandaastas	Kr. 1.25
Üksiknumber	„ —.50

Tellides maksta raha seltsi posti jooksvale arvele nr. 20-36 või saata seltsile kirjas väikestes postmarkides. Tellida saab ka ajakirjana kõigist postkontoreist.

EESTI KIRJANDUSE SELTS, TARTU, TELEFON 6-01

150/61444 PE ^A 726 34,3/4

PILSEN

MÜNCHEN

EKSPORT

PILSEN

„LIVONIA“

ÕLU & MÕDU &

KARASTAVAD JOOGID!

HIND 40 SENTI.